

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Johana Typoltová

**Irán v ruské zahraniční politice za Putina:
Je ruské chování vůči Iránu součástí širší
zahraničně-politické strategie?**

Bakalářská práce

Praha 2013

Autor práce: **Johana Typoltová**

Vedoucí práce: **Mgr. Karel Svoboda, Ph.D.**

Datum obhajoby: **2013**

Bibliografický záznam:

TYPOLTOVÁ, Johana. *Írán v ruské zahraniční politice za Putina: Je ruské chování vůči Íránu součástí širší zahraničně-politické strategie?* Praha, 2013.

Bakalářská práce Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií.

Vedoucí bakalářské práce Mgr. Karel Svoboda, Ph.D.

Abstrakt

Bakalářská práce se věnuje otázce postavení Íránu v ruské zahraniční politice mezi lety 2000 až 2011. Íránu bylo v posledních letech věnováno mnoho pozornosti kvůli jeho jadernému programu. Rusko je jedním ze států, které podpořily sankce Rady bezpečnosti OSN vůči Íránu. Zároveň však Rusko odmítlo podpořit jakékoliv další sankce a s Íránem udržovalo ekonomickou i strategickou spolupráci. Cílem práce je posoudit, zda se ruské chování vůči Íránu řídí podle ruských zahraničně-politických zájmů, jak jsou definované v oficiálních koncepcích zahraniční politiky, nebo pouze reaguje na chování Íránu či vývoj v mezinárodním společenství.

Abstract

Bachelor's thesis is concerned with Iran's position in Russian foreign policy from 2000 to 2011. Iran has been highly debated by international community in last decade, due to his controversial nuclear energy program. Russia supported sanctions imposed on Iran by UN Security Council. However, Russia refused to bolster any other kind of sanctions and maintained commercial and strategic cooperation with Iran. Main purpose of the thesis is to find out if Russia maintains its relations with Iran due to broader Russian interests, which were declared in Russian foreign policy concepts, or if Russian actions towards Iran are simply a response to Iranian behaviour and development in international affairs.

Klíčová slova

Rusko, Írán, jaderný program, střední Asie, regionální bezpečnost, energetické zdroje

Key words

Russia, Iran, nuclear programme, Central Asia, regional security, energy resources

Rozsah práce: 46 stran. 89 529 znaků.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Johana Typoltová

Poděkování

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce Mgr. Karlovi Svobodovi, Ph.D za ochotu a odborné rady.

Institut mezinárodních studií

Projekt bakalářské práce

OBSAH

ÚVOD	2
1. Úvod do problematiky a teoretický rámec práce	5
1.1 Identita v ruské zahraniční politice	5
1.2 Priority ruské zahraniční politiky	9
1.2.1 Zahraničně-politické koncepce	9
1.2.2 Faktory a události, které ovlivnily zahraniční politiku RF.....	10
2. Rusko-iránské vztahy.....	17
2.1 Oblasti spolupráce	18
2.2 Oblasti společných zájmů	25
2.3 Oblasti konkurence.....	29
3. Vliv oblastí rusko-iránských vztahů na naplňování cílů ruské zahraniční politiky	33
4. ZÁVĚR	36
5. SUMMARY	37
6. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	39

ÚVOD

Výběr tématu

Téma své bakalářské práce jsem zvolila vzhledem k aktuálnosti problematiky iránského jaderného programu. Ruská federace (RF) je jedním ze států, které si nepřejí vznik iránské jaderné zbraně. Rusko mohlo zásadním způsobem ovlivnit vývoj iránského jaderného programu, neboť jako stálý člen Rady bezpečnosti OSN (RB OSN) mohlo podpořit sankce vůči Islámské republice Írán (dále jen Írán). Rusko však přes výzvy, především západních států, podporovalo sankce velmi sporadicky a zároveň i po zavedení sankcí udržovalo s Íránem ekonomickou a strategickou spolupráci.

Důvodem spolupráce byla mimo jiné stavba prvního iránského reaktoru, prodej ruských zbraní Íránu či řešení otázky vlastnictví nerostných zdrojů v Kaspickém moři. Rusko však nezahrnulo Írán do svých konceptů zahraniční politiky, přestože mezi oběma zeměmi probíhala intenzivní komunikace a spolupráce. Období aktivní spolupráce mezi oběma zeměmi střídalo období vzájemného obviňování se z nedodržených smluv či jiných příslibů. Příčiny těchto výkyvů nebyly na první pohled vždy zřejmé.

Výzkumná otázka a hypotéza

Cílem této práce je objasnit příčiny ruského chování vůči Íránu. Práce potvrdí či vyvrátí tezi, *že se ruské chování vůči Íránu řídilo širšími ruskými zahraničně-politickými zájmy Ruské federace a nebylo pouze reakcí na chování Íránu a vývoj v mezinárodních vztazích.* V závěru bude také vyhodnocena hypotéza, *že zájmům ruské zahraniční politiky vyhovuje současné mezinárodní postavení Íránu a není tedy pravděpodobné, že by se ruský postoj vůči Íránu při zachování současných podmínek zásadním způsobem změnil.*

Časové a teritoriální vymezení práce

Práce se věnuje ruské zahraniční politice v období vlády Vladimira Putina, které je vymezeno od roku 2000 do konce roku 2011, kdy byli oficiálně oznámeni prezidentští kandidáti pro volby v roce 2012. Mezi lety 2008 až 2011 působil Vladimir Putin na pozici premiéra. Jeho pozice, zejména v zahraniční politice a jeho vliv však zůstaly natolik silné, že

směrování ruské politiky za prezidenta Dmitrije Medveděva zůstalo prakticky identické s kroky Vladimira Putina. Vzhledem k tomu, že Putin zůstal z dvojice Putin-Medveděv tím dominantním politikem i od roku 2008, bude v této práci označení „vláda Vladimira Putina“ platit pro období mezi rokem 2000 a 2011.

Metodologie práce

Pozice Íránu v ruské zahraniční politice bude v této práci zkoumána na základě analýzy obecně definovaných konceptů ruské zahraniční politiky i jejich reálné aplikace. Z této analýzy vznikne teoretický rámec – tedy hlavní zájmy ruské zahraniční politiky a jejich prosazování. Po hlubší analýze rusko-iránských vztahů a jednotlivých aspektů spolupráce či konkurence pak bude možné tyto zpětně vsadit do teoretického rámce ruské zahraniční politiky a potvrdit či vyvrátit tezi, že Rusko ve svém chování vůči Íránu postupovalo strategicky, s ohledem na své zájmy a nikoliv nahodile.

Výběr použité literatury

Pro teoretický rámec práce, tedy rozbor ruské zahraniční politiky, slouží v první řadě tři koncepce ruské zahraniční politiky z let 2000, 2007 a 2008. Informace o reálné aplikaci zahraničně-politické strategie jsou posléze čerpány především z knih předních anglicky píšících odborníků na ruskou domácí i zahraniční politiku. Mezi autory patří Richard Sakwa, Bobo Lo, Andrej P. Cygankov, Stephen White, či Jeffrey Mankof. Tito autoři se dlouhodobě věnují sovětské i ruské historii a politice.

Na toto téma napsali řadu knih, z nichž jsou v této práci použity především knihy o ruské zahraniční politice. Pro všechny zároveň platí, že působí v amerických výzkumných institucích či na předních amerických univerzitách, kde o ruské historii a politice přednášejí. Všichni nějaký čas působili studijně či pracovně v Rusku. Cygankov a Trenin jsou ruského původu. Všichni tito autoři ve svých dílech čerpají z ruských pramenů, konkrétně z projevů ruské politické elity, oficiálních dokumentů či článků v ruských periodikách. Jejich publikace se kriticky staví k politikám všech zmíněných aktérů mezinárodního společenství. Domnívám se tedy, že publikace nejsou tendenční.

Autoři dalších děl, týkajících se rusko-iránských vztahů taktéž studovali či pracovali v Rusku. Nikolaj Kožanov kromě toho působil jako atašé na ruské ambasádě v Teheránu a mluví plynule farsí. Dmitrij Šlapentok je historik ukrajinského původu (narozen v SSSR), který emigroval do USA a publikoval například i pro Strategic Studies Institute (SSI),

výzkumný institut americké armády. Mark N. Katz oproti tomu pochází a působil pouze v USA, jeho analýzy jsou však kritické i vůči Spojeným státům.

Hlavním zdrojem pro kapitoly o rusko-iránských vztazích je však dílo amerického odborníka na tuto problematiku Johna W. Parkera, který vede sekci Kavkaz a střední Asie odboru pro analýzu Ruska a Euroasie na Ministerstvu zahraničí Spojených států a v minulosti působil na americké ambasádě v Moskvě. Kniha je nazvána *Persian Dreams: Moscow and Tehran Since the Fall of the Shah* a je v současné době jedinou prací, které se komplexně a zároveň podrobně věnuje různým oblastem rusko-iránských vztahů. Kniha se také staví kriticky ke všem zmíněným aktérům mezinárodního společenství.

Jednotlivé oblasti jsou dále zkoumány na základě informací z odborných periodik či analýz předních amerických think tanků, například Congressional Research Service (CRS), Carnegie Endowment for International Peace, Strategic Studies Institute (SSI), Center for Strategic and International Studies (CSIS) či RAND Corporation. CRS slouží otevřeně jako výzkumná odnož a think tank výhradně pro účely Kongresu Spojených států. Nelze u něho tedy vyloučit jistou tendenčnost, stejně jako u SSI, který výzkumným institutem americké armády. Zbylé think tanky deklarují svoji nestrannost. V případě iránského jaderného programu je analyzována i zpráva Mezinárodní agentury pro atomovou energii, nadnárodní agentury pro spolupráci v oblasti atomové energie, která přistupuje ke všem členským státům bez rozdílu.

Mezi zdroji této práce jsou dále knihy ruských autorů Roje Medveděva a Vjačeslava Nikonova. Nikonov je historik a analytik, který je v současné době mimo jiné prvním náměstkem předsedy Výboru pro zahraniční politiku ruské Státní dumy, členem strany a děkanem Ruské státní univerzity pro státní správu. Roj Medveděv je historik zabývající se především sovětskou disidentskou historií. V roce 2008 pak vydal bibliografii Vladimira Putina, ve které je Putinova politika hodnocena kladně. Knihy obou autorů se staví k ruské vládě nekriticky a naopak často velmi pozitivně.

Stejně tak články z *Russia in Global Affairs* (v ruské i anglické verzi) jsou psány především autory, kteří mají pozitivní vztah k současnému politickému vedení Ruska a často jsou aktivní v ruské politice. Například Vladimir Orlov působí na ruském Ministerstvu obrany. Stejně tak S. Z. Žiznin, autor citované statě o kaspickém regionu, působí na Moskevském státním institutu mezinárodních vztahů, tedy univerzitě ruského Ministerstva

zahraničních věcí a do roku 2010 byl hlavním poradcem ekonomického odboru na ruském Ministerstvu zahraničních věcí.

Struktura práce

Práce je rozdělena do tří kapitol. První kapitola představí teoretický rámec práce, tedy ruskou zahraniční politiku s důrazem na oblasti, kde se potenciálně střetávají zájmy Ruské federace a Íránu. Na konci první kapitoly budou stanoveny klíčové zahraničně-politické zájmy RF. Druhá kapitola je rozdělena do tří částí na oblasti, kde Rusko a Írán zaprvé spolupracují, zadruhé mají společné zájmy a za třetí oblast, kde si konkurují. V poslední kapitole pak budou poznatky z kapitoly druhé vsazeny do teoretického rámce zájmů ruské zahraniční politiky. Na základě tohoto prolnutí bude možné potvrdit či vyvrátit tezi práce a také hypotézu.

1. Úvod do problematiky a teoretický rámec práce

Rusko-iránské vztahy a pozice Íránu v ruské zahraniční politice byly vždy komplikované. Od nástupu Vladimira Vladimiroviče Putina do funkce ruského prezidenta v roce 2000 však docházelo ke zdánlivě nepředvídatelnému střídání období spolupráce a vzájemné nevraživosti. Pro tato střídání existují dvě možná vysvětlení. Podle prvního z nich Rusko pouze reagovalo na aktuální mezinárodní vývoj a především politické kroky Íránu. Tato práce zkoumá druhé vysvětlení, které předpokládá, že v Ruském přístupu k Íránu byla ucelenější strategie, a sice sledování ruských zájmů.¹

Ačkoliv Írán nebyl zmíněn v oficiálních zahraničně-politických materiálech, hrál roli při naplňování některých ruských zahraničně-politických zájmů. Ruský postoj vůči Íránu nebyl náhodný, naopak Rusko postupovalo vůči Íránu velmi strategicky, aby naplnilo své zahraničně-politické zájmy. Samotné zájmy od sebe byly natolik odlišné, že pro uskutečnění některých z nich byl Írán pro Rusko vhodným partnerem, zatímco v případě dalších představoval pro Rusko konkurenci.

K pochopení motivace Ruska pro chování vůči Íránu slouží v práci teoretický rámec zahraniční politiky, tedy definované hlavní ruské zahraničně-politické zájmy. Pro vymezení

¹ Nikolaj Kožanov, *Russia's Relations with Iran: Dialogue without Commitments* (Washington, D.C.: The Washington Institute for Near East Policy, 2012), 3.

tohoto rámce je proto nutná obsáhlejší analýza, definující jednotlivé faktory, které ruskou zahraniční politiku ovlivňují. Následující kapitola se bude postupně zabývat ideologickými přístupy ovlivňujícími ruskou zahraniční politiku, oficiálními dokumenty, tedy strategiemi zahraniční politiky a v neposlední řadě reálnou aplikací zahraničně-politické strategie.

1.1 Identita v ruské zahraniční politice

Po rozpadu Sovětského svazu hledala nově vzniklá Ruská federace svou státní identitu. Pro zahraniční politiku Ruska je velmi důležité určit, kam stát patří fyzicky, historicky, kulturně a hodnotově. Od identity Rusko odvozovalo své postavení v rámci mezinárodního společenství států a rozhodovalo o tom, jakou roli v něm bude hrát.

Během 90. let probíhalo hlavní soupeření mezi jednotlivými přístupy. Nedochovalo ke střídání jednoho konceptu druhým, spíše jednotlivé přístupy koexistovaly. Pro konsolidaci státu a zavedení reformy bylo nutné roztržnost státní identity odstranit. Vladimir Putin po svém zvolení prezidentem v roce 2000 čelil výzvě sjednotit často protikladné proudy a vytvořit z nich národní identitu, která by byla dostatečně ambiciózní, avšak reflektující situaci státu, který se stále ještě vzcháhal ekonomicky i politicky.²

Zahraněční politika za Putina získala nový, pragmatický směr.³ Tento obrat od pouhého balancování Spojených států, které se po konci studené války staly jedinou světovou velmocí, byl umožněn několika faktory. Zaprvé, se ruská ekonomika částečně vzchopila po finanční krizi a devalvací měny v srpnu 1998. Zadruhé, se dále rozvíjela díky rostoucím světovým cenám ropy, které v roce 2000 vzrostly až na 35 amerických dolarů oproti 11 dolarům z února předchozího roku.⁴

Ruské zapojení do mezinárodních vztahů a především větší interakce se Spojenými státy se uskutečnily z velké části díky válce proti terorismu. Válka byla zahájena Spojenými státy po teroristických útocích na cíle v New Yorku a Washingtonu, D. C. 11. září 2001.

Pragmatismus v zahraniční politice znamenal eklektické vybírání mezi kroky a orientacemi, které pomohou Rusku k posílení jeho ekonomické síly a postavení v

² Richard Sakwa, *Putin: Russia's Choice* (Oxon: Routledge, druhé vydání, 2008), 70.

³ Andrej P. Cygankov, *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity* (Maryland: Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc., 2010), 129.

⁴ „Impact of Higher Oil Prices on Global Economy,“ IMF Research Department, 2000, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/oil/2000/oilrep.pdf>. (staženo 6. dubna, 2013).

mezinárodním společenství. Od takzvaných západníků,⁵ či liberálních západníků,⁶ kteří dominovali ruské zahraniční politice během první poloviny 90. let a byli ztělesnění osobou prvního ruského ministra zahraničí Andreje Kozyreva, převzal Putin spolupráci se Západem, tedy státy (západní) Evropy a Spojenými státy.

Západníci kladli důraz na velmi úzké vztahy Ruska se Západem či dokonce zapojení Ruska do západních politických institucí, tedy především do Severoatlantické aliance (NATO) a Evropské unie (EU).⁷ V prosinci 1991 prezident Jelcin poslal představitelům NATO dopis o tom, že Rusko zvažuje členství v NATO. Stejným způsobem tehdejší ruští představitelé uvažovali o připojení Ruska k Evropské unii, z něhož nakonec v roce 1996 vzešlo pouze členství v Radě Evropy.⁸

První ruské nadšení ze Západu, především ze Spojených států, bylo ale brzy vystřídáno zklamáním. Rusko očekávalo finanční pomoc od Spojených států. Tato očekávání Jelcin otevřeně deklaroval mimo jiné před Kongresem Spojených států v červenci 1992. Vysoká očekávání však zůstala nenaplněna.⁹ Další neshody následně přispěly k deziluzi Ruska ze Západu. Mezi ně patřila například otázka Kosova, na jehož snahy o odtržení od Srbské republiky odpověděl srbský prezident Slobodan Milošević represemi vůči kosovským Albáncům. Státy NATO se rozhodly ukončit vyhánění Albánců a eskalaci násilí mezi oběma stranami bombardováním Srbska. NATO žádalo souhlas Rady Bezpečnosti OSN, Rusko však tento krok vetovalo. Bombardování bylo přesto zahájeno v březnu 1999 a Rusko tak zůstalo mimo rozhodovací proces.¹⁰

Oproti Jelcinově politice v první polovině 90. let, přistupoval Putin k Západu více strategicky než ideologicky. Rusko za Putina se ve vztahu k Západu chovalo tak, aby dosáhlo naplnění svých zájmů, spíš než aby se ideologicky vymezilo jako pro nebo protizápadní. Jak Putin uvedl ve svém projevu na konci roku 1999 „Rusko nemělo přijmout liberální hodnoty a stát se tak druhou verzí USA či Velké Británie.“¹¹ Putinovo Rusko nečekalo na integraci do

⁵ Cygankov, *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*, 57.

⁶ Stephen White, „Elite Opinion and Foreign Policy in Post-Communist Russia,“ *Perspectives on European Politics and Society* 8, č. 2 (červenec 2007): 147-167, <http://ehis.ebscohost.com> (staženo 6. dubna, 2013).

⁷ Šavkat Kasymov, Statism in Russia: The Implications for US-Russian Relations, *Journal of Slavic Military Studies*, č. 24 (2001): 529-552, <http://ehis.ebscohost.com> (staženo 6. dubna, 2013).

⁸ Dmitrij V. Trenin, *Getting Russia Right* (Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2007), 71-72.

⁹ Cygankov, *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*, 59.

¹⁰ Robert H. Donaldson a Joseph L. Noguee, *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interest* (New York: M.E. Sharpe, Inc., 2009), 265.

¹¹ Vladimir Putin, „Rossija na rubeže tysjačiletij,“ *Nezavisimaja gazeta* (30.12 1999), http://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millennium.html (staženo 28. února, 2013).

západních struktur, tedy NATO nebo EU. Putin ale po svém nástupu učinil krok k obnovení vztahů s NATO po jejich krátkém ochlazení, které souviselo s rozšířením Aliance v roce 1999.¹² Zahraniční politika vůči Západu měla Rusku sloužit především k získání zahraničních zdrojů pro modernizaci země a pomoci Rusku se znovu etablovat jako mocnost.

Ke statusu mocnosti ale měl Rusku pomoci především vliv v prostoru Společenství nezávislých států (SNS),¹³ které bylo v prvních letech existence RF opomíjené.¹⁴ Prioritou zahraniční politiky bylo SNS prohlášeno až v roce 1995, v době, kdy se v ruské zahraniční politice prosazovali etatisté.¹⁵ Etatisté vnímali Rusko jako mocnost (*děržavu*), která udržuje rovnováhu v mezinárodních vztazích a stojí jako most mezi geografickým východem a západem. Putin zdůrazněním významu států SNS ve své zahraniční politice navazoval na ideologický koncept etatistů.

Mezi politické představitele etatistů bylo možné zařadit i ruského ministra zahraničí Jevgenije Primakova působícího v letech 1996 až 1998. Primakov navrhoval dva hlavní prostředky k dosažení statusu mocnosti. Prvním bylo vyvažování USA, druhým podřízení zemí SNS vlivu Ruska.¹⁶ Primakov si dobře uvědomoval omezenost, zejména finančních, zdrojů, které Rusko v té době mělo k potřebným reformám. Propagoval proto aktivní zahraniční politiku Ruska, tedy navazování vztahů s dalšími státy, která by Rusku chybějící zdroje zajistila. Upřednostňoval přitom koncept multilateralismu, který si později osvojil i Vladimir Putin.

Definice multilateralismu pro tento text označuje instituce a oblasti zájmu, v rámci nichž tři a více zemí vykonávají kroky směrem ke společnému cíli, navzdory tomu, že mohou mít rozdílné důvody pro dosažení těchto cílů.¹⁷ Multilateralismem podle Primakova i Putina bylo navazování vztahů se státy na regionální úrovni – státy střední Asie i na globální úrovni – Čína, Indie, Írán a další.

¹² Vjačeslav Nikonov, „Putinizm,“ v *Sovremenaja rossijskaja politika* (Moskva: Olma-Press, 2003), 34.

¹³ SNS zahrnuje Arménii, Ázerbájdžán, Bělorusko, Kazachstán, Kyrgyzstán, Moldavsko, Rusko, Tádžikistán a Uzbekistán. Turkmenistán společenství opustil v roce 2005 a Gruzie v roce 2008.

¹⁴ Státy SNS jsou Arménie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Kazachstán, Kyrgyzstán, Moldavsko, Rusko, Tádžikistán a Uzbekistán.

¹⁵ Jeronim Perovic, „From Disengagement to Active Economic Competition: Russia's Return to the South Caucasus and Central Asia,“ *Demokratizatsiya* 13, č.1 (zima 2005): 61-85, <http://web.ebscohost.com> (staženo 29. března, 2013).

¹⁶ Cygankov, *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*, 95-96.

¹⁷ Elana Wilson Rowe a Stina Torjesen, „The role of multilateralism in Russian foreign policy,“ v *The Multilateral Dimension in Russian Foreign Policy*, ed. Elana Wilson Rowe and Stina Torjesen (New York: Routledge, 2009), 1.

Multilateralismus byl podporován především jako protiklad k unilateralismu Spojených států.¹⁸ Ruští multilateralisté byli odpůrci jednání jednoho státu bez spolupráce s širší koalicí ostatních států, nebo alespoň bez získání jejich souhlasu. Nepřípustné bylo pro Rusko jednání mimo rámec mezinárodního práva reprezentovaného Chartou OSN.¹⁹

Přestože je multilateralismus v Putinových zahraničně-politických koncepcích označován za prioritu, Robert Legvold argumentuje, že pro ruské elity byl multilateralismus prioritou jen někdy. Rusko využívalo multilateralismus především ve chvílích, kdy chtělo zabránit americkým iniciativám, se kterými nesouhlasilo.²⁰

Ruská spolupráce s Íránem byla některými autory vysvětlována právě pomocí multilateralismu. Rusko se snažilo navázat vztahy s co nejvíce státy, aby bylo schopné čelit americkému unilateralismu. Írán pak podle těchto autorů Rusku sloužil jako prostředek ve vyjednávání s USA. Rusko si mohlo díky zmrazení vztahů s Íránem naklonit Spojené státy, nebo jim naopak ukázat svou sílu zintenzivněním vztahů s Islámskou republikou.²¹

1.2 Priority ruské zahraniční politiky

1.2.1 Zahraničně-politické koncepce

Hlavní zájmy zahraniční politiky Ruské federace byly v letech 2000 až 2011 obecně formulovány ve třech strategických dokumentech. První z nich byl pod názvem Koncepce zahraniční politiky Ruské federace vydán v roce 2000.²² V roce 2007 byla vydána jeho revize nazvaná Přehled zahraniční politiky Ruské federace, která si kladla za cíl zhodnotit dosavadní naplňování vymezených priorit a nastavit nové, které by reagovaly na vývoj v mezinárodních vztazích.²³

¹⁸ Sergej Karaganov, „Novyje vyzovy bezopasnosti i rossijskaja politika,“ v *Sovremenaja rossijskaja politika* (Moskva: Olma-Press, 2003), 194.

¹⁹ Andrej Makaryčev a Vjačeslav Morozov, „Multilateralism, Multipolarity, and Beyond: A Menu of Russia's Policy Strategies,“ *Global Governance* 17, č. 3 (červenec-září 2011): 353-373, <http://web.ebscohost.com> (staženo 20. února, 2013).

²⁰ Robert Legvold, „The role of multilateralism in Russian foreign policy,“ v *The Multilateral Dimension in Russian Foreign Policy*, ed. Elana Wilson Rowe and Stina Torjesen (New York, Routledge, 2009), 30.

²¹ Kožanov, *Russia's Relations with Iran: Dialogue without Commitments*, 5-6.

²² „Koncepcija vnešnej politiki Rossijskoj federacii,“ Ministerstvo zahraničních věcí Ruské federace (7. října, 2000), <http://www.mid.ru/BI.nsf/arh/19DCF61BEFED61134325699C003B5FA3> (staženo 20. února, 2013).

²³ „Obzor vnešnej politiki Rossijskoj federacii,“ Ministerstvo zahraničních věcí Ruské federace (27. března, 2007), http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/3647DA97748A106BC32572AB002AC4DD (staženo 20. února, 2013).

Poslední koncepce byla vydána v roce 2008, tedy v době, kdy Dmitrij Medveděv vystřídal Vladimira Putina v prezidentském úřadě.²⁴ Povinnost a právo prezidenta, tedy Medveděva, na řízení ruské zahraniční politiky deklarovala ústava RF. Ve faktickém vedení se však i nadále prosazoval Vladimir Putin. Nový prezident Medveděv již krátce po svém zvolení prohlásil, že jeho politika bude přímým pokračováním té, která byla zahájena prezidentem Putinem.²⁵ Jeho koncepce je proto zahrnuta do výčtu strategických dokumentů v této práci.

Všechny koncepční materiály shodně popisují hlavní hrozby a cíle ruské zahraniční politiky. Není proto nezbytné se věnovat teoretickému rozboru jednotlivých dokumentů. Pochopení priorit ruské zahraniční politiky usnadní následující tabulka, která shrnuje hlavní hrozby a cíle vytyčené v koncepcích.

Hrozby	Cíle a preference
terorismus, obchod s drogami a organizovaný zločin	regionální bezpečnostní uspořádání, omezení vlivu NATO (USA) v regionu
unipolární svět, dominance USA	dominance mezinárodního práva, ruský vliv skrze Radu bezpečnosti OSN, multipolární diplomacie, multipolární světové uspořádání
ztráta evropského energetického trhu	dominance na evropském energetickém trhu a zisk energetických surovin a přepravních tras v Kaspickém moři
proliferace jaderných zbraní	zabránění proliferace, snižování počtu jaderných zbraní USA a RF

1.2.2 Faktory a události, které ovlivnily zahraniční politiku RF

Reálné faktory, které ovlivnily ruskou zahraniční politiku, je možné lépe pochopit z krátkého výčtu událostí, které proběhly mezi lety 2000 a 2011. Pro účel této práce jsou vybrány jen ty události a faktory, které jsou významné pro posouzení role Íránu v ruské zahraniční politice.

²⁴ „Konceptija vnešnej politiki Rossijskoj federacii,“ Prezident Ruska (15. července, 2008), <http://kremlin.ru/acts/785> (staženo 20. února, 2013).

²⁵ Stephen White, *Understanding Russian Politics* (New York: Cambridge University Press, druhé vydání, 2011), 100.

Ekonomizace zahraniční politiky a význam energetických surovin

Zahraníční politika za Vladimíra Putina kladla důraz na hospodářské vztahy. Důvodem, proč se v rámci zahraniční politiky řešily ekonomické otázky, byla snaha změnit stav, v jakém se nacházelo ruské hospodářství v roce 2000. Podle HDP na obyvatele bylo Rusko až na 153. místě světového žebříčku.²⁶ Putin se prezidentem stal v době, kdy mělo ruské hospodářství nejlepší předpoklady tuto změnu provést. Především zmíněné rostoucí ceny ropy znamenaly větší přísun financí do státního rozpočtu.

V reakci na zvýšené příjmy se zvýšila spotřeba ze strany ruského obyvatelstva, která v důsledku nastartovala ekonomický růst a rostoucí ekonomika dále lákala zahraniční investory. Mezi lety 2003 a 2007 zahraniční investice dosáhly přibližně 180 miliard dolarů.²⁷ Do roku 2008 narostlo HDP o 70 %, zahraniční dluhy byly zaplacené a v březnu 2008 mělo Rusko 402 miliardy dolarů v rezervách.²⁸ Podle Světové banky mělo Rusko v roce 2008 HDP přes 1 660 miliard dolarů.²⁹

Nový prezident Medveděv chtěl udržet stejnou ekonomickou politiku, jakou zahájil Putin. V září 2008 však začala světová finanční krize a zasáhla i ruské hospodářství. Do února 2009 ruská burza ztratila 70 % své hodnoty, hodnota rublu vůči dolaru poklesla o třetinu, příjmy státního rozpočtu poklesly o 28 %, ruská produkce poklesla o 16 % a zasaženy byly i ruské zahraniční rezervy.³⁰

Další problémy během finanční krize způsobila Rusku jednostrannost jeho hospodářství, tedy přílišný důraz na export energetických surovin. Příjmová stránka státního rozpočtu byla z 40% tvořena zisky spojenými s exportem ropy a plynu.³¹ Rusko v krizi využilo stabilizační fond, kam byly před krizí ukládány právě příjmy z exportu energetických surovin.³² Tento fond Rusku významně pomohl k překonání krize. Zároveň však krize upozornila na problém závislosti ruské ekonomiky na exportu energetických surovin.

²⁶ Sakwa, *Putin: Russia's Choice*, 240.

²⁷ Marshall I. Goldman, „Russia: A Petrostate in a Time of Worldwide Economic Recession and Political Turmoil“, *Social Research* 76, č. 1 (jaro 2009): 55-70, <http://ehis.ebscohost.com> (staženo 10. dubna, 2013).

²⁸ Peter Rutland, „Putin's Economic Record: Is the Oil Boom Sustainable?“ *Europe-Asia Studies* 60, č. 6 (srpen 2008): 1051-1072, <http://ehis.ebscohost.com> (staženo 10. dubna).

²⁹ „Ruská federace“, Ukazatele světové rozvoje, Světová banka, <http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx> (staženo 10. dubna, 2013).

³⁰ Katryn Stoner-Weiss, „Russia and the Global Financial Crisis: The end of „Putinism?““ *Brown Journal of Foreign Affairs* 15, č. 2 (jaro 2009): 103-115, <http://ehis.ebscohost.com> (staženo 10. dubna, 2013).

³¹ Richard Weitz, „Oil Sector a Challenge for Russia, Opportunity for U.S.“, *World Politics Review* (29. ledna, 2013), <http://ehis.ebscohost.com> (staženo 10. dubna, 2013).

³² Jeronim Perovic, Robert W. Orttung a Andreas Wenger, *Russian Energy Power and Foreign Relations Implications for Conflict and Cooperation* (Oxon: Routledge, 2009), 28.

Světová cena ropy poklesla od července do prosince 2008 ze 147 dolarů za barel na 30 dolarů za barel, čímž byly značně ohroženy nové příjmy do ruského státního rozpočtu.³³

Diverzifikace byla ale minimální i v případě exportních trhů pro energetické suroviny. Největším odběratelem ruských energetických zdrojů byly v letech 2000 až 2011 státy Evropské unie. V roce 2009 36 % unijního importu plynu a 31 % dovezené ropy pocházelo z Ruska.³⁴ Závislost však byla vzájemná. V roce 2009 putovalo 80 % ruského exportu ropy a 70 % exportu plynu do EU.³⁵ Rusko se tak obávalo ztráty evropského trhu stejně, jako EU ztráty svých dodávek.

Rusko posilovalo svoji roli energetické mocnosti paralelně s tím, jak narůstaly světové ceny ropy. K velkému nárůstu došlo v souvislosti s americkou invazí do Iráku v roce 2003 a ceny dále rostly. Rusko se proto rozhodlo ukončit dlouhotrvající subvence státům SNS a navýšit jim ceny. V roce 2005 Putin prohlásil, že pokud Ukrajina bude pokračovat v politickém sblížení se Západem, pak může mít i západní ceny plynu.³⁶ O rok později pak Gazprom kvůli sporům o ceny plynu Ukrajině krátce přerušil dodávky plynu.³⁷ V roce 2007 dodávky přerušil i Bělorusku. Tyto kroky vyvolaly obavu Spojených států a Evropy z použití ruské „energetické zbraně“ proti evropským státům.³⁸ Evropská unie a některé státy proto zahájily snahu o diverzifikaci zdrojů či alespoň exportních tras, aby snížily svoji závislost na ruské energetické politice.

Jedním ze států, které mohou mít potenciál ohrozit ruskou pozici hlavního dodavatele energií na evropský trh, je Írán, ne však, pokud přetrvají současné mezinárodní sankce.³⁹ Islámská republika disponuje druhými největšími zásobami plynu na světě.⁴⁰ Írán by tak mohl v případě rozšíření těžby svého plynu tento plyn exportovat na evropské trhy. Zároveň by Írán díky své geografické poloze mohl sloužit jako tranzitní země pro dodávky středoasijských energií na evropské trhy.

³³ Padma Desaj, „Russia's Financial Crisis: Economic Setbacks and Policy Responses,“ *Journal of International Affairs* 63, č. 2 (jaro/léto 2010): 141-151, <http://ehis.ebscohost.com> (staženo 10. dubna, 2013).

³⁴ „EU-Russia Energy Relations,“ Evropská komise, http://ec.europa.eu/energy/international/russia/russia_en.htm (staženo 10. dubna, 2013.)

³⁵ Ibid.

³⁶ Marshal I. Goldman, *Petrostate: Putin, Power and the new Russia* (New York: Oxford University Press, 2008), 144.

³⁷ Perovic, Orttung a Wenger, *Russian Energy Power and Foreign Relations Implications for Conflict and Cooperation*, 9.

³⁸ Trenin, *Getting Russia Right*, 92.

³⁹ S. Z. Žiznin a I. A. Gulijev, „Energetičeskaja diplomacija v Kaspijskom regioně,“ *Vestnik MGIMO-Universiteta*, č. 2 (2102): 241-247, staženo z http://www.vestnik.mgimo.ru/filesserver/22/36_Zhiznin-Guliyev.pdf (staženo 3. května, 2013).

⁴⁰ „Iran,“ Energy Information Agency, <http://www.eia.gov/cabs/iran/Full.html> (staženo 10. dubna, 2013).

Rozsáhlejší těžbu i výstavbu nové energetické infrastruktury, která je nezbytná pro zahájení exportu íránského plynu do Evropy, však v současné době znemožňují mezinárodní sankce uvalené na Írán kvůli jeho jadernému programu. Pokud by však byla odstraněna tato překážka a evropské státy by měly možnost investovat do íránského energetického průmyslu, pak by Rusko muselo čelit nové, pro něj neobvyklé, konkurenci na evropském trhu.

Jaderné zbraně, protiraketové systémy a odzbrojování

Rusko i Spojené státy od konce studené války usilovaly o snížení stavu svých jaderných arzenálů. Rusko zároveň chtělo zefektivnit svůj stávající jaderný arzenál, který by i do budoucna sloužil k jeho ochraně a také jako opora mocenského postavení Ruska v mezinárodním společenství.⁴¹ Mocenská pozice však byla z pohledu Ruska ohrožena americkým systémem protiraketové obrany. Pokud by USA měly vlastní protiraketovou obranu, pak by podle ruských představitelů nefungoval princip odstrašení, kdy se oba státy drží v šachu díky pouhé možnosti použití jaderných zbraní proti tomu druhému.⁴²

Spojené státy v prosinci 2001 vypověděly Smlouvu o omezení systémů protiraketové obrany (ABM), podepsanou v roce 1972.⁴³ Důvodem byly přípravy pro vybudování americké protiraketové obrany, která měla sloužit k ochraně Spojených států před raketovými útoky z Íráku, Severní Koreje a Íránu. Rusko na tuto eventualitu dříve reagovalo prohlášením, že Rusko nebude vyhrožovat USA či zabraňovat ve výstavbě protiraketového systému a že pouze tento americký krok zmaří předchozí odzbrojovací snahy, neboť Rusko bude nucené posílit svůj jaderný arzenál.⁴⁴ Po vypovězení ABM americkou stranou, vypovědělo Rusko odzbrojovací smlouvu START II.⁴⁵

Takzvaný třetí pilíř chystaného amerického protiraketového systému v rámci plánu amerického prezidenta George W. Bushe měl být umístěn v Evropě. Spojené státy za tímto účelem na konci roku 2006 oslovily Polsko a Českou republiku.⁴⁶ Tento krok vystupňoval původně mírnou ruskou rétoriku. Velitel ruských raketových sil generál Nikolaj Solovcov a následně v červenci 2007 i prezident Putin odpověděli hrozbou, že v případě výstavby protiraketové obrany v Evropě, namíří Rusko své rakety na evropské cíle. Následná rétorika z

⁴¹ Dmitrij Trenin, „Russia and Global Security Norms,“ *Washington Quarterly* 27, č. 2 (2004): 63-77, <http://web.ebscohost.com> (staženo 11. dubna, 2013).

⁴² Donaldson a Noguee, *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interest*, 370.

⁴³ Sakwa, *Putin: Russia's Choice*, 280.

⁴⁴ Patrick E. Tyler, „Putin Says Russia Would Add Arms to Counter Shield,“ *The New York Times*, 19. června 2001, <http://global.factiva.com> (staženo 3. května, 2013).

⁴⁵ Donaldson a Noguee, *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interest*, 348.

⁴⁶ Donaldson a Noguee, *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interest*, 370.

ruské strany opět zmírnila a Rusko navrhlo USA alternativní plány na výstavbu protiraketového systému.⁴⁷

Obecně ale Rusko namítalo, že důrazný boj s proliferací je účinnější než protiraketový systém, a to i v případě Íránu. Spojené státy s Ruskem sdílely názor, že je potřeba zabránit proliferaci, tedy narůstání počtu států s jadernou zbraní. Oba státy měly ale rozdílné zájmy v rámci mezinárodního společenství a jejich odlišné priority byly překážkou pro vytvoření účinné společné strategie proti proliferaci.⁴⁸

Nejvýraznějším příkladem těchto rozporů je právě Írán. Spojené státy vnímají Írán jako stát, který sponzoruje terorismus a jako režim, který podporou extrémistických hnutí jako je libanonský Hizballáh ohrožuje regionální bezpečnost. Rusko má k Íránu méně ideologicky vymezený vztah. Írán pomohl Rusku v poválečné rekonstrukci Tádžikistánu po roce 1997. Na pozici tehdejšího předsedy Organizace Islámské konference⁴⁹ Írán podpořil ruský boj s čečenskými separatisty. V neposlední řadě mělo Rusko v Íránu své ekonomické zájmy, například na výstavbě jaderného reaktoru v provincii Búšehr.⁵⁰

Terorismus

Vztah Spojených států a Ruska dostal nový impuls po útocích 11. září 2001. Vladimír Putin byl prvním ze zahraničních politiků, kteří bezprostředně po útocích telefonicky kontaktovali tehdejšího amerického prezidenta George W. Bushe a nabídli Spojeným státům pomoc.⁵¹ Terorismus nebyl ale pro Rusko ničím novým. Rusko mělo zkušenost s teroristickými útoky čečenských separatistů. V září 1999 postupně došlo k výbuchu dvou moskevských domů. Ruští představitelé z útoku obvinili teroristy z Čečenska.⁵² Putin proto využil příležitost zahrnout ruský problém s Čečenskem do globální války proti teroru. Doufal,

⁴⁷ Marcel de Haas, *Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century: Putin, Medvedev and Beyond* (Oxon: Routledge, 2010), 65.

⁴⁸ Alexander Nikitin a Morten Bremer Maerli, „Debating Priorities in Nuclear Arms Control and Non-Proliferation,“ *Tuning Priorities in Nuclear Arms Control & Non-Proliferation* 33, č. 1 (2008): 1-7, <http://web.ebscohost.com> (staženo 11. dubna, 2013).

⁴⁹ Od 28. června 2011 funguje pod novým názvem Organizace Islámské spolupráce. Zahrnuje 57 zemí, <http://www.oic-oci.org/>.

⁵⁰ Trenin, „Russia and Global Security Norms,“ 63-77.

⁵¹ Jeffrey Mankoff, *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics* (Maryland: Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc., 2009), 97.

⁵² Stephen White, Stephen White, *Understanding Russian Politics* (New York: Cambridge University Press, druhé vydání, 2011), 84.

že za podporu Spojených států získá zpětnou americkou podporu, nebo alespoň tichý souhlas se svými kroky proti čečenským separatistům.⁵³

Teroristické útoky čečenských separatistů navíc pokračovaly i po zahájení americké války proti teroru, například sebevražednými útoky na dvě letadla TU-154 a TU-134, která odletěla z letiště Domodědovo 24. srpna 2004, útokem u vchodu na moskevskou stanici metra Rižskaja 31. srpna téhož roku či jedním z největších útoků této série na 1. září 2004 na školu v Beslanu.⁵⁴

Rusko v rámci pomoci Spojeným státům otevřelo svůj letecký prostor pro americké letectvo a pomohlo při vyzbrojování protitalibanských sil v Afghánistánu. Ruské a americké zpravodajské služby po dobu vojenské operace v Afghánistánu dokonce sdílely informace o regionu.⁵⁵ Ke konci roku 2001 Kyrgyzstán a Uzbekistán umožnily Spojeným státům vybudování vojenských základen na svém území. Přestože USA pronikly na území bývalých sovětských republik, tedy na území důležité pro Rusko, Putin na ruské podpoře Spojených států trval.⁵⁶

Vliv ve státech Střední Asie a Blízkého východu

Střední Asie byla vždy pro Rusko důležitá z bezpečnostního i ekonomického hlediska. Vladimír Putin ale věnoval státům střední Asie⁵⁷ a jižního Kavkazu⁵⁸ větší pozornost než jeho předchůdce. Především proto, že během prozápadní Jelcinovy politiky v první polovině 90. let získaly v oblasti bývalých sovětských republik vliv další státy včetně Íránu.⁵⁹ V roce 2004 pak Putin nazval státy SNS hlavní prioritou ruské zahraniční politiky.⁶⁰

Rusko potřebovalo stabilní střední Asii, neboť jakékoliv civilní nepokoje, terorismus či jiné hrozby by se mohly rozšířit na ruské území.⁶¹ Rusko kladlo důraz na hospodářskou dominanci v regionu, zejména kvůli energetickým zdrojům středoasijských států. Putin

⁵³ Dmitrij Trenin, „Pirouettes and Priorities: Distilling a Putin Doctrine,“ *The National Interest*, č. 74 (zima 2003/2004): 76-83, <http://web.ebscohost.com> (staženo 11. dubna, 2013)

⁵⁴ Roj Medveděv, Vladimir Putin: Vtoroj srok (Moskva: Vremja, 2006), 81-95.

⁵⁵ Donaldson a Noguee, *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interest*, 347.

⁵⁶ Ibid., 196.

⁵⁷ V této práci je střední Asie brána v úzkém smyslu pěti bývalých sovětských republik: Turkmenistánu, Kyrgyzstánu, Tádžikistánu, Kazachstánu a Uzbekistánu.

⁵⁸ Arménie, Ázerbájdžán a Gruzie.

⁵⁹ Gregory Hall a Tiara Grant, „Russia, China, and the Energy-Security Politics of the Caspian Sea Region after the Cold War,“ *Mediterranean Quarterly* 20, č. 2 (jaro 2009): 113-137, <http://web.ebscohost.com> (staženo 12. dubna).

⁶⁰ Roj Medveděv, Vladimir Putin: Vtoroj srok (Moskva: Vremja, 2006), 220.

⁶¹ Stephen J. Blank, „Challenges to Russia in Central Asia,“ *American Foreign Policy Interests* 33, č. 5 (září/říjen 2011): 209-221, <http://web.ebscohost.com> (staženo 12. dubna, 2013).

například začal koordinovat ropnou diplomacii Ruska v oblasti Kaspického moře. Za tímto účelem podpořil vznik Kaspické ropné společnosti.⁶²

Svůj vliv v oblasti ale nadále posilovaly i Spojené státy. Americké společnosti jako ExxonMobil, Chevron či ConocoPhillips těžily na ropných polích Kazachstánu a Ázerbájdžánu,⁶³ USA podporovaly výstavbu ropovodu Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC), který měl obejít Rusko a finančně podpořily GUAAM, ekonomické a bezpečnostní uskupení Gruzie, Ukrajiny, Uzbekistánu, Ázerbájdžánu a Moldavska.⁶⁴ Po zahájení války proti teroru posílily USA svůj vliv ve střední Asii a sousedních státech vojenskou přítomností v Uzbekistánu a Kyrgyzstánu. V únoru 2002 vznikla Středoasijská organizace pro spolupráci (SOS)⁶⁵, aby společně se Západem bojovala s terorismem, islámským radikalismem a obchodem s drogami.⁶⁶

Rusko se snažilo americký vliv vyvažovat podporou a svým členstvím v organizacích středoasijských států. V roce 2000 vzniklo Euroasijské ekonomické společenství (dále EurAsEC), primárně určené pro ekonomickou spolupráci.⁶⁷ Bezpečnostní spolupráce měla být koordinována skrze Organizaci Smlouvy o kolektivní bezpečnosti (dále OSKB), která vznikla v roce 2003.⁶⁸ Některé z cílů obou organizací se překrývaly s dalším uskupením, a sice Šanghajskou organizací pro spolupráci (dále jen ŠOS), která byla v červnu 2001 vytvořena z původní tzv. Šanghajské pětky.⁶⁹ Dominantním členem v ŠOS ovšem byla spíše Čína než Rusko. Rusku tak ŠOS sloužilo především k rozvoji multilaterální diplomacie a vyrovnávání vlivu USA než k prosazování vlastních regionálních zájmů.

Rusko zintenzivnilo i své vojenské zapojení v regionu. Po vzoru USA také získalo vojenskou základnu v kyrgyzském Kantu v říjnu 2003.⁷⁰ Vliv USA naopak oslaboval. V

⁶² Jeronim Perovic, „From Disengagement to Active Economic Competition: Russia's Return to the South Caucasus and Central Asia, 61-85.

⁶³ Jelena Kaljužnova, *Economics of the Caspian Oil and Gas Wealth* (New York: Palgrave Macmillan, 2008), 75.

⁶⁴ Cygankov, *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*, 152.

⁶⁵ Členy jsou Kazachstán, Tádžikistán, Uzbekistán a Kyrgyzstán.

⁶⁶ Donaldson a Noguee, *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interest*, 197.

⁶⁷ „Treaty on the Establishment of the Eurasian Economic Community,“ v *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*, ed. Andrew Melville, Tatiana Shakleina, (Budapest: Central European University Press, 2005), 156.

⁶⁸ Členy OSKB jsou Rusko, Bělorusko, Arménie, Tádžikistán, Kyrgyzstán a Kazachstán.

⁶⁹ Členy ŠOS jsou Rusko, Čína, Kazachstán, Kyrgyzstán, Tádžikistán a Uzbekistán. Afghánistán, Pákistán, Indie, Mongolsko a od roku 2005 i Írán mají statut pozorovatele.

⁷⁰ Roy Allison, „Strategic Reassertion in Russia's Central Asia Policy,“ *International Affairs* 80, č. 2 (březen 2004), 277-293, <http://web.ebscohost.com> (staženo 14. dubna, 2013).

červnu 2002 Uzbekistán vystoupil z GUUAM⁷¹ a v červenci 2005 ukončil smlouvu o vojenské základně s USA.⁷² Nelze však hovořit o obnovení závislosti států střední Asie na Rusku. Tyto státy nově směřovaly k větší samostatnosti domácí i zahraniční politiky než k větší spolupráci s Ruskem namísto Spojených států.

Největší hrozbu pro Rusko představovalo obnovení sil Tálibanu v Afghánistánu, rozšíření terorismu a v neposlední řadě šíření obchodu s drogami z Afghánistánu do zemí střední Asie či přímo do Ruska.⁷³ Klid v oblasti střední Asie a Blízkého východu, stejně jako vyvažování vlivu Spojených států s Ruskem sdílel Írán, který sám měl i své ekonomické a bezpečnostní zájmy v oblasti. Írán s Ruskou federací dokonce před 11. zářím spolupracoval na svržení Tálibanu. Jejich spolupráce však skončila po svržení Tálibanu americkými a spojeneckými jednotkami v listopadu 2001.

2. Rusko-iránské vztahy

Historie rusko-iránských vztahů sahá až do počátku 19. století. Vztahy Ruska s Íránem byly nejprve do roku 1989 silně nepřátelské. Írán si ještě živě pamatoval své územní ztráty ve prospěch Ruska, ruské vojenské zásahy proti íránské revoluci z počátku 20. století, události z konce obou světových válek, sovětskou podporu íránské komunistické straně Tudeh po pádu šáha v roce 1979 či sovětskou pomoc Iráku v Irácko-iránské válce v letech 1980-1988.

Sovětský svaz se zase obával přenesení islámského radikalismu z Íránu na sovětskou muslimskou menšinu. Do roku 1999 naopak zaznamenaly nejprve Gorbačovovy a později Jelcinovy snahy o sblížení. Ke zlepšení vztahů přispěla i dohoda o prodeji ruských zbraní Íránu či ruský souhlas s dostavbou íránské jaderného reaktoru v Búšehru.⁷⁴

Oproti relativně stálým politikám Ruska vůči Íránu v předchozích obdobích bylo ruské chování vůči Íránu za vlády Vladimira Putina nesourodé. Írán a Rusko při něm střídavě zažívaly období spolupráce a období zhoršujících se vztahů. Jejich vzájemné vztahy se lišily podle oblastí. První oblasti byly ty, ve kterých spolupracovali, druhé oblasti, kde měly oba

⁷¹ Donaldson a Noguee, *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interest*. 197.

⁷² Robin Wright and Ann Scott Tyson, „U.S. Evicted from Air Base in Uzbekistan,“ *Washington Post*, 30. července 2005, <http://global.factiva.com> (staženo 3. dubna, 2013).

⁷³ Blank, „Challenges to Russia in Central Asia,“ 209-221.

⁷⁴ Mark N. Katz, „Russia and Iran,“ *Middle East Policy* 19, č. 3 (podzim 2012): 54- 64, <http://web.ebscohost.com> (staženo 15. dubna, 2013).

státy stejné zájmy a poslední oblasti, kde se střetával zájem obou zemí a Írán a Rusko v nich stáli proti sobě.

2.1 Oblasti spolupráce

Íránský jaderný program – civilní či vojenský?

Írán zahájil svůj jaderný program v 50. letech. S pomocí Spojených států byl v roce 1967 dokončen v Teheránu malý jaderný reaktor s výkonem 5MW. V 70. letech íránský šáh Muhammad Réza Pahlaví oznámil ambiciózní plán na rozšíření programu na 23 000 MW a v roce 1974 byla založena Íránská organizace pro atomovou energii (dále IOAE), která byla pod přímou šáhovou kontrolou.⁷⁵

Jaderný program měl podle šáha mírové využití. Šáh v roce 1968 podepsal Smlouvu o nešíření jaderných zbraní a v roce 1974 dokonce navrhl, aby na Blízkém východě byla zóna bez jaderných zbraní. Po revoluci v roce 1979 byl program spojený s šáhem ukončen a 3700 až 4500 vědců IOAE odešlo ze země, neboť nový vůdce Rúholláh Chomejní se domníval, že program je v protikladu k islámské víře.⁷⁶

Impulsem k přechodu Íránu na vojenské využití jádra byla podle výroků Akbara Hášemi Rafsandžání, íránského prezidenta v letech 1989-1997, nutnost vyzbrojit Írán proti nekonvenčním zbraním jiných států. Výroky reflektovaly zkušenost z právě ukončené irácko-íránské války, kde Irák použil chemické zbraně. První komponenty pro vojenský jaderný program získal Írán v roce 1987 z černého trhu, především pak od Abdula Kadíra Chána, který je považován za otce pákistánské jaderné bomby. Do roku 2002 však zůstaly tyto informace o íránském jaderném programu utajené.⁷⁷

Teprve v roce 2002 se íránský jaderný program dostal do centra pozornosti mezinárodního společenství. V srpnu 2002 íránská exilová skupina Národní rada odporu Íránu zveřejnila informaci, že Írán v rámci svého jaderného programu vybudoval zařízení v lokalitách Natanz a Arak.⁷⁸ Jako signatář Smlouvy o nešíření jaderných zbraní měl Írán povinen hlásit veškerou svoji činnost v jaderném programu Mezinárodní agentuře pro

⁷⁵ Homa Katouzian, Hossein Shadidi a kolektiv, *Iran in the 21st Century: Politics, Economics and Conflict* (Oxon: Routledge, 2005), 159.

⁷⁶ Saira Khan, *Iran and Nuclear Weapons: Protracted conflict and proliferation* (Oxon: Routledge, 2010), 12.

⁷⁷ John W. Parker, *Persian Dreams: Moscow and Tehran since the Fall of the Shah* (Dulles: Potomac Books, Inc., 2009), 112.

⁷⁸ Paul K. Kerr, *Iran's Nuclear Program: Status* (Washington, D.C.: Congressional Research Service, 2012), 5.

atomovou energii a musel agentuře umožnit přístup k jaderným zařízením. Fakt, že Natanz a Arak zůstaly utajeny, byl dostatečným důvodem pro obavy z nemírového využití programu.

Také Rusko se obávalo toho, že by Írán získal jadernou zbraň. Především proto, že každý další stát s jadernou zbraní snižoval význam ruského jaderného arsenálu. Oficiálně však někteří ruští experti tvrdí, že Írán definitivně neučinil politické rozhodnutí zbraň vyrobit a že nepracuje tajně na vyrobení jaderné zbraně.⁷⁹ Putin dokonce v roce 2005 označil íránský jaderný program za „výhradně mírový“.⁸⁰

Rusko však stejně jako další státy žádalo, aby se Írán pro vyřešení situace podvolil pozorování MAAE a začal v této záležitosti spolupracovat. V roce 2003 Rusko vyzvalo Írán ke spolupráci s MAAE.⁸¹ Írán v říjnu 2003 souhlasil s ruskou výzvou a návrhem skupiny E-3, jmenovitě Francií, Německem a Velkou Británií, a podepsal Doplňující protokol ke svým závazkům vůči MAAE.⁸² V roce 2004 se ovšem Írán opět pokusil vymanit ze závazků MAAE. Rusko i tentokrát zareagovalo odsouzením íránského chování a Vladimír Putin v červnu 2004 Íránu pohrozil, že Rusko zastaví své práce na Búšehru, pokud Írán nesplní požadavky E-3 a MAAE.

Nový íránský prezident Mahmúd Ahmadínežád však vypověděl i dohodnuté závazky z 2004 a Írán pokračoval v konverzi oxidu uranu na hexafluorid⁸³ v zařízení v Ifsahánu a od ledna 2006 v obohacování uranu v Natanzu.⁸⁴ MAAE přistoupila k poslednímu kroku a z kraje roku 2006 nahlásila Írán Radě bezpečnosti OSN. Írán v reakci na toto rozhodnutí přestal uplatňovat Doplňující protokol. Skupina zvaná P5+1, tedy stálý členové Rady bezpečnosti OSN (dále RB OSN) a Německo, dala v červnu Íránu řadu návrhů, které by mohly ukončit mezinárodní obavy z íránského jaderného programu.⁸⁵

⁷⁹ Vladimír Orlov, „Labirint kotorogo net,“ *Rossija v Globalnoj Politike* (19. února, 2012), <http://www.globalaffairs.ru/number/Labirint-kotorogo-net-15460> (staženo 18. března, 2013).

⁸⁰ „Putin: Jadernaja progamma Irana javljajetsja isključitelno mirovoj,“ *RIA Novosti* (7. května, 2005), <http://ria.ru/politics/20050507/39947524.html> (staženo 3. května, 2013).

⁸¹ Robert O. Freedman, *Russia, Iran and the Nuclear Question: The Putin Record* (Carlisle: Strategic Studies Institute, 2006), 16.

⁸² Director General, „Implementation of the NPT Safeguards Agreement and relevant provisions of Security Council resolutions in the Islamic Republic of Iran,“ International Atomic Energy Agency (listopad 2011), <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2011/gov2011-65.pdf> (staženo 15. dubna, 2013).

⁸³ Hexafluorid slouží jako palivo pro centrifugy v procesu obohacování uranu. V jaderných elektrárnách se používá uran obohacený na 2-4%. Ve výzkumných reaktorech je uran obohacen na 12- 19%. Pro vývoj jaderné bomby musí být uran obohacen na 85% a více.

⁸⁴ Parker, *Persian Dreams: Moscow and Tehran since the Fall of the Shah*, 249.

⁸⁵ Kerr, *Iran's Nuclear Program: Status*, 6.

Návrhy byly zmíněny i při setkání Vladimira Putina s Mahmúdem Ahmadínežádem na summitu Šanghajské organizace spolupráce v polovině června 2006, kde íránský prezident Putinovi slíbil, že na výzvy odpoví na červencovém summitu G8 v Petrohradě. Putin měl velká očekávání od íránské odpovědi. Tím spíš, že íránský souhlas s návrhy měl být uveřejněn na pro Rusko důležitém summitu. Ahmadínežád však návrhy odmítl.

Přestože Rusko všechny předchozí výzvy k sankcionování Íránu rezolucí RB OSN odmítalo, v po summitu G8 souhlasilo s výzvou RB OSN, aby Írán své aktivity ukončil.⁸⁶ Írán však i tyto výzvy nevyslechl. V prosinci 2006 proto Rusko poprvé schválilo rezoluci RB OSN 1737, zavádějící sankce vůči íránskému jadernému programu.

Jedním z důvodů byl ruský vztah k RB OSN. Rusko Radu opakovaně vyzdvihovalo jako jediný relevantní nástroj k řešení mezinárodních konfliktů a k zajišťování mezinárodní bezpečnosti. Obávalo se, že pokud by RB OSN nezasáhla proti íránskému chování, byla by poškozena její důvěryhodnost a v důsledku toho mocenská pozice Ruska. Druhým důvodem k podpoře sankcí byla ruská obava z neochoty Íránu spolupracovat s MAAE, jež indikovala, že íránský jaderný program pravděpodobně není zcela civilní.⁸⁷

Sankce RB OSN byly jediným typem sankcí, které Rusko připouštělo. Unilaterální sankce, především sankce USA, dále odmítalo. Mezi lety 2006 až 2008 byly schváleny celkem tři rezoluce RB OSN.⁸⁸ Rusko si v rámci sankcí vyjednalo výjimku na pokračování některých ruských kontraktů s Íránem a především výjimku pro stavbu jaderného reaktoru v Búšehru.⁸⁹ Rusko tak ukázalo svoje mocenské postavení v rámci států RB OSN a zároveň uchránilo své ekonomické zájmy.

Írán mezi lety 2007 a 2010 pokračoval ve svých jaderných aktivitách, například ve stavbě jaderné elektrárny Darkhovin. V září 2009 bylo odhaleno tajné zařízení na obohacování uranu nazvaného Fordo, nacházejícího se nedaleko města Qom.⁹⁰ Nový ruský prezident Dmitrij Medveděv označil Fordo za „důvod k obavám“ a vybídl Írán, aby prokázal

⁸⁶ Freedman, *Russia, Iran and the Nuclear Question: The Putin Record*, 30.

⁸⁷ Alexandr A. Pikayev, „Russia's attitude towards nuclear non-proliferation regimes and institutions,“ v *The Multilateral Dimension in Russian Foreign Policy*, ed. Elana Wilson Rowe and Stina Torjesen (New York, Routledge, 2009), 80- 81.

⁸⁸ Kromě výše zmíněné to dále byly rezoluce 1747 z března 2007 a rezoluce 1803 z března 2008. United Nations, Sanctions Committee, <http://www.un.org/sc/committees/1737/resolutions.shtml> (staženo 15. dubna, 2013).

⁸⁹ Anthony H. Cordesman, Bradley Bosserman, Sam Khazai a Bryan Gold, *U.S. and Iranian Strategic Competition* (Washington, D.C.: Center for Strategic & International studies, 2012), 46.

⁹⁰ Director General, Implementation of the NPT Safeguards Agreement and relevant provisions of Security Council resolutions in the Islamic Republic of Iran.

své čistě civilní záměry. Ahmadínežád však na místo toho oznámil, že Írán vybuduje 10 nových zařízení na obohacování uranu.⁹¹ V listopadu 2009 proto Správní rada MAAE za podpory Ruska i Číny schválila rezoluci odsuzující Írán za budování Fordo⁹² a v červnu 2010 vydala RB OSN rezoluci 1929 schvalující další mezinárodní sankce pro íránský jaderný program.⁹³

Vztahy Ruska a Íránu v roce 2010 citelně ochladly. Navzdory tomu však představitelé obou zemí vyjádřili zájem na zlepšení vztahů. Vladimir Putin například v době schvalování rezoluce 1929 potvrdil ruský závazek dostavět elektrárnu Búšehr.⁹⁴ Rusko a Írán nadále sdílely zájmy, ekonomické i strategické, které efektivně bránily tomu, aby se vazby mezi oběma státy přerušily úplně. Jako důkaz existence těchto dalších vazeb slouží i fakt, že na začátku roku 2011 ruští představitelé začali sankce otevřeně kritizovat. Ruský ministr zahraničí Sergej Lavrov prohlásil, že „(...)možnosti uplatnit sankce na ty, kteří jsou spojeni - i nepřímo - s íránským jaderným program, byly vyčerpány.“⁹⁵ Rusko se znovu snažilo Írán zapojit do jednání P5+1 a nepodpořilo evropské a americké rozšíření sankcí na konci roku 2011.⁹⁶

Ruské zapojení v íránském civilním jaderném programu

V roce 1995 Rusko souhlasilo s dokončením jaderného reaktoru v Búšehru. Stavba Búšehru byla zahájena západoněmeckou společností Kraftwerk Union AG v roce 1975, avšak projekt byl po svržení šáha zastaven a stavba byla během irácko-íránské války poničena.⁹⁷ Zpočátku mělo Rusko v civilním íránském jaderném programu především ekonomické zájmy. Zahraniční kontrakty v 90. letech mohly ruskému jadernému průmyslu přinést prestiž a zisk v době, kdy tento sektor ruského průmyslu stagnoval.

⁹¹ John W. Parker, *Russia and the Iranian Nuclear Program: Replay or Breakthrough?* (Washington, D.C.: National Defense University Press, 2012), 9.

⁹² Mark Katz, „Russian-Iranian Relations in the Obama Era,“ *Middle East Policy* 17, č. 2 (léto 2010): 62-69, <http://web.ebscohost.com> (staženo 15. dubna, 2013).

⁹³ Kerr, *Iran's Nuclear Program: Status*, 7.

⁹⁴ Parker, *Russia and the Iranian Nuclear Program: Replay or Breakthrough?*, 21.

⁹⁵ Sergej Lavrov, „Russia will no longer support future sanctions against Iran,“ *RIA Novosti* (15. února 2011), <http://en.rian.ru/russia/20110215/162616657.html> (staženo 15. dubna, 2013).

⁹⁶ Cordesman, Bosserman, Khazai a Gold, *U.S. and Iranian Strategic Competition*, 48.

⁹⁷ Parker, *Persian Dreams: Moscow and Tehran since the Fall of the Shah*, 111.

Podstata vztahu obou zemí se měnila s tím, jak se Rusko hospodářsky vzmáhalo a íránská zakázka již nebyla zdaleka jediným projektem ruského jaderného průmyslu.⁹⁸ Rusko získalo pocit větší moci a termín dostavby reaktoru byl několikrát odložen.

S výstavbou reaktoru byla spojená otázka ruských dodávek paliva pro reaktor. Obecně v mezinárodním společenství převládalo přesvědčení, že je bezpečnější, aby palivo bylo Íránu dodáváno, než aby si Írán sám vybudoval kapacity na výrobu paliva. V roce 2005 Rusko a Írán uzavřely smlouvu o dodávkách ruského paliva pro reaktor v Búšehru po dobu deseti let.⁹⁹ Součástí smlouvy byla podmínka, že Írán bude využitě palivo vracet Rusku zpět. Důvodem byly obavy, že by Írán z použitého paliva mohl oddělovat plutonium, které slouží k výrobě jaderné zbraně. První dodávka nízkoobohaceného uranu od ruské společnosti Atomstrojexport byla uskutečněna v roce 2007, poslední v roce 2008. Reaktor v Búšehru byl dokončen a puštěn v září 2011 a k červenci 2012 již fungovalo 75% jeho výrobní kapacity.¹⁰⁰

V rámci ekonomické spolupráce Ruska a Íránu byl Búšehr prvním velkým projektem. Tento projekt však zároveň odhalil její limity. Samotná finanční hodnota projektu, jedna miliarda dolarů, byla relativně nízká. Stavbu navíc provázely časté stížnosti obou stran. Rusko obviňovalo Írán ze zdržování plateb, Írán zase Rusko ze zpoždování samotné stavby. Rusko odůvodňovalo zpoždění technickými problémy, Dmitrij Trenin však jako pravý důvod uvádí „(ruskou) reakci na americké obavy z projektu a časté americké námitky proti této spolupráci Ruska a Íránu.“¹⁰¹

Obchod se zbraněmi

Revolucí v roce 1979 skončily Íránu dodávky zbraní z USA. Nedostatek zbraní Írán pocítil především v irácko-íránské válce. V roce 1988 proto navázal spolupráci se Sovětským svazem. Mezi lety 1988 až 1991 prodal Sovětský svaz Íránu zbraně v hodnotě až 5,1 miliardy dolarů.¹⁰² Rusko ve vývozu zbraní do Íránu i dalších zemí pokračovalo i po roce 1991, navzdory protestům Spojených států. Důvodem byl především stav ruského hospodářství, pro nějž příjmy z vývozu zbraní znamenaly velkou finanční pomoc.¹⁰³

⁹⁸ Pikayev, „Russia's attitude towards nuclear non-proliferation regimes and institutions,“ 78.

⁹⁹ Freedman, *Russia, Iran and the Nuclear Question: The Putin Record*, 28.

¹⁰⁰ Kerr, *Iran's Nuclear Program*, 23-24.

¹⁰¹ Dmitrij Trenin a Alexei Malashenko, *Iran: A View from Moscow* (Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2010), 21.

¹⁰² Steffany Trofino a Alexandr Nemeč, „Russia: Tipping the Balance in the Middle East,“ *Journal of Slavic Military Studies* 22, č. 3 (červenec/srpen 2009): 367-382, <http://web.ebscohost.com> (staženo 16. dubna, 2013).

¹⁰³ Trenin, „Russia and Global Security Norms,“ 63-77.

Rusko v 90. letech stále prodávalo sovětské vojenské vybavení, spíše než investovalo do vývoje nových technologií. Od roku 1992 Rusko do Íránu exportovalo tanky T-72, rakety vzduch-vzduch, stíhací letadla MiG-29, raketový systém země-vzduch SA-15 Gauntlet v hodnotě 700 milionů dolarů a systém protivzdušné obrany TOR M-1.¹⁰⁴

Mezi lety 1995 až 2000 Rusko přerušilo své vývozy zbraní do Islámské republiky, poté, co podepsalo memorandum Gore-Černomyrdin,¹⁰⁵ ve kterém dalo slib, že již nebude do Íránu exportovat zbraně. Rusko se dále zapojilo do smluv zabráňujících proliferaci jaderných technologií a dalších zbraní¹⁰⁶ a v roce 1998 sdílelo i americké obavy z proliferace poté, co Írán otestoval balistickou střelu středního¹⁰⁷ doletu Shabab-3.¹⁰⁸ Na konci Jelcinova druhého volebního období však došlo ke zhoršení vztahů mezi Ruskem a USA, především kvůli zásahu NATO v Bělehradě a rozšíření NATO o státy východní Evropy. Tento vývoj se odrazil i ve spolupráci na nešíření zbraní hromadného ničení.

Velkou změnou v přístupu k vývozu zbraní do Íránu byl za Putina větší důraz na centrální kontrolu exportu.¹⁰⁹ Nový prezident omezil vliv zájmových skupin i neoficiální prodeje dohodnuté jinými členy vlády. Putin například krátce po uzavření íránsko-ruské smlouvy v roce 2001 nahradil Jevgenije Adamova, ministra pro atomovou energii, Alexandrem Rumjancevem, neboť Adamov byl podezřelý z účasti na nelegálním exportu zbraní do Íránu.¹¹⁰ Tyto kroky však neznamenaly, že Rusko nedodávalo zbraně Íránu, pouze upevnilo roli Kremlu v rozhodování o vývozu.

Po nástupu Vladimíra Putina v roce 2000 Rusko ukončilo memorandum Gore-Černomyrdin a obnovilo export zbraní do Íránu. V březnu 2001 Putin a íránský prezident Muhammad Chátamí podepsali smlouvu o spolupráci. Smlouva však neobsahovala vojensko-

¹⁰⁴ Lionel Beehner, „Russia-Iran Arms Trade,“ Council on Foreign Relations, v publikacích, kapitola What kinds of arms does Russia sell to Iran? (1. listopadu, 2006), <http://www.cfr.org/iran/russia-iran-arms-trade/p11869> (staženo dne 15. dubna 2013).

¹⁰⁵ Název memoranda je stejný jako název komise, kterou americký prezident Bill Clinton a ruský prezident Boris Jelcin založili v roce 1993. Komise měla jednu za půl roku řešit řadu oblastí, včetně proliferace. Název komise i memoranda odvozen ze jmen amerického viceprezidenta Alberta Gora a ruského premiéra Viktora Černomyrdina.

¹⁰⁶ V srpnu 1995 podepsalo Rusko Kontrolní režim raketových technologií, v prosinci se stalo dalším členem Wassenaarského ujednání o vývozních kontrolách konvenčních zbraní a zboží a technologií dvojího užití a v srpnu 1996 Jelcin podepsal dekret omezující export technologií dvojího užití. John W. Parker, *Persian Dreams: Moscow and Tehran since the Fall of the Shah* (Dulles: Potomac Books, Inc., 2009), 113-117.

¹⁰⁷ Shabab 3 má délku doletu až 1300 km. Tato střela mohla potenciálně ohrozit celý Kaspické pobřeží, velkou část Černého moře, včetně ruské flotily v Sevastopoly a také ruské oblasti severního Kavkazu. John W. Parker, *Persian Dreams: Moscow and Tehran since the Fall of the Shah* (Dulles: Potomac Books, Inc., 2009), 135.

¹⁰⁸ Trofino a Nemeč, „Russia: Tipping the Balance in the Middle East,“ 367-382.

¹⁰⁹ Trenin, „Russia and Global Security Norms,“ 63-77.

¹¹⁰ Parker, *Persian Dreams: Moscow and Tehran since the Fall of the Shah*, 130.

technickou dohodu, tedy konkrétní dohodu o prodeji zbraní. Tato dohoda byla podepsána až v říjnu 2001 a obnovovala ruské dodávky zbraní pro Írán v hodnotě 300-400 milionů dolarů ročně, které byly přerušeny memorandem z roku 1995.¹¹¹ V listopadu 2005 podepsalo Rusko dohodu o prodeji nových zbraní, 29 systémů protivzdušné obrany TOR M-1. Tento obchod byl odhadován na více než 700 milionů dolarů.¹¹²

Dodávky Íránu nicméně zůstaly jen zlomkem ruského exportu zbraní. Více než 80 % ruských zbraní v hodnotě 5,12 miliard dolarů bylo v roce 2008 vyvezeno do Číny a Indie. Íránu připadlo méně než 10 %.¹¹³ Írán tak pro Rusko znamenal spíše možnost přístupu na trhy Blízkého východu, než velké zakázky. Především ale obchod se zbraněmi sloužil k posilování iránsko-ruských vztahů, které Rusko potřebovalo, aby si získalo Írán jako případného regionálního partnera a ne nepřítele.

Harmonický vztah Ruska a Íránu v tomto ohledu nejvíce narušovaly dohody o prodeji ruského raketového protiletadlového systému S-300. Írán tento systém potřeboval k ochraně svých jaderných zařízení, neboť samotné TOR M-1 nemohlo ochranu zajistit. Írán se s Ruskem dohodl na prodeji S-300 v roce 2001.¹¹⁴ Prodej však byl mnohokrát odkládán a opětovně zahajován, jednou nebo druhou stranou. Například v roce 2007 iránský ministr obrany oznámil, že Rusko Íránu prodá systémy S-300, avšak Moskva rychle obchod popřela. Situace se později opakovala v prosinci roku 2008.¹¹⁵ Rusko stále mělo možnost obchod uskutečnit. Prodeji nebránily ani nové sankce RB OSN vůči Íránu z roku 2010. Dekret prezidenta Medveděva ze září 2010 však prodej definitivně znemožnil.¹¹⁶

Definitivní zrušení prodeje systémů S-300 a nové sankce RB OSN, které Rusko podpořilo v roce 2010, byly tečkou za zhoršujícími se rusko-iránskými vztahy mezi lety 2009 a 2010. Někteří odborníci zhoršení připisovali změně ve vztazích Ruska a USA, tedy tzv. resetu, ke kterému Rusko vyzval americký prezident Barack Obama.¹¹⁷

¹¹¹ Dmitrij Shlapentokh, „Putin's Moscow approach to Iran: between pragmatism and fear,“ *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 13, č. 2 (červen 2011): 189-213, <http://web.ebscohost.com> (staženo 16. dubna, 2013)

¹¹² Helen Belopolsky, *Russia and the Challengers: Russian Alignment with China, Iran, and Iraq in the Unipolar World* (New York: Palgrave Macmillan, 2009), 110.

¹¹³ Parker, *Persian Dreams: Moscow and Tehran since the Fall of the Shah*, 293-294.

¹¹⁴ Trofino a Nemeč, „Russia: Tipping the Balance in the Middle East.“ 367-382.

¹¹⁵ Katz, „Russia and Iran,“ 54-64.

¹¹⁶ Parker, *Russia and the Iranian Nuclear Program: Replay or Breakthrough?*, 16.

¹¹⁷ Katz, „Russia and Iran,“, 54-64.

2.2 Oblasti společných zájmů

Rusko i Írán měli své, i když vzájemně odlišné, zájmy ve střední Asii. Vztahy Ruska s jednotlivými státy střední Asie jsou obsáhlou problematikou, která není předmětem této práce. Pro tuto práci je důležité, že Rusko potřebovalo dobré vztahy a především ekonomickou spolupráci se středoasijskými státy, aby podpořilo své mocenské ambice.

Ekonomické zájmy Ruska se soustředily zejména na energetické zdroje ve střední Asii. Energetická infrastruktura ve střední Asii byla vybudována v době, kdy tyto státy byly součástí Sovětského svazu. Rusko i po jeho rozpadu využívalo závislosti středoasijských států na exportních trasách vedoucích přes ruské území. Potřebovalo proto k zajištění tras stabilní vlády v těchto státech, které by měly dobré vztahy s Ruskem. Rusko proto muselo zabránit šíření islámského radikalismu z jiných zemí, zejména Afghánistánu.¹¹⁸

Írán se zajímal především o energetické zdroje v Kaspickém moři (podrobněji v kapitole oblasti konkurence), spíše než o celou oblast střední Asie. Íránu však v jeho snaze stát se regionální mocností bránila jeho izolace, vzniklá v důsledku mezinárodních sankcí.¹¹⁹

Společné hrozby – Táliban a obchod s drogami

Rusko a Írán se s otázkou terorismu, s režimem Tálibanu a s úzce spojeným obchodem s drogami potýkali dávno před 11. zářím 2001. Rusko se obávalo ze šíření vlivu Tálibanu z Afghánistánu do Tádžikistánu a dále do střední Asie či dokonce přes Kaspické moře do Čečenska. Zájmy Íránu byly ohroženy přímo v Afghánistánu. Írán zde měl své tradiční zóny vlivu v příhraničních oblastech a také šiitskou minoritu Hazaras v provincii Bamján, kterou podporoval během sovětské okupace Afghánistánu. Mnohaletý konflikt v Afghánistánu navíc Írán zatížil starostí o 2,5 milionu afghánských uprchlíků.¹²⁰

Společný nepřítel přiměl v 90. letech oba státy ke spolupráci. Táliban se v Afghánistánu objevil v roce 1994 a do února 1995 již ovládal 12 z 31 afghánských provincií.¹²¹ Díky hrozbě Tálibanu Rusko a Írán překonaly své rozpory ohledně řešení

¹¹⁸ Blank, „Challenges to Russia in Central Asia,“ 209-221.

¹¹⁹ Ertan Efegil a Leonard A. Stone, „Iran's Interest in Central Asia,“ *Central Asian Survey* 20, č.3 (září 2001), 353-365, <http://web.ebscohost.com> (staženo 17. dubna, 2013).

¹²⁰ Parker, *Persian Dreams: Moscow and Tehran since the Fall of the Shah*, 170.

¹²¹ Ahmed Rashid, *Taliban: Islam, Oil and the New Great Game in Central Asia* (New York: I.B.Tauris & Co Ltd., 2002), 30.

probíhající války v Tádžikistánu, kde obě země podporovaly rozdílné mocenské složky. V červenci 1997 podepsali mír, který ukončil pětiletý konflikt.¹²²

Zároveň se státy dohodly na využití území Tádžikistánu pro zásobování a vojenskou podporu Sjednocené fronty pro záchranu Afghánistánu, známé jako Severní aliance. Aliance sdružovala frakce bývalých modžáhedů,¹²³ soupeřící o moc v Afghánistánu, například Ahmada Šáha Mas'úda či Borhánoddína Rabbáního, který byl do roku 1996 prezidentem Afghánistánu.¹²⁴

Po teroristických útocích z 11. září, zahájila 7. října 2001 mezinárodní koalice v čele se Spojenými státy v Afghánistánu operaci Trvalá svoboda a svrhla Táliban. Rusko a Írán tak ztratily společného nepřítele – důvod spolupráce. Obě země vyjádřily podporu USA a jednaly s nimi o společných krocích v rekonstrukci Afghánistánu. Rusko-iránská bilaterální vyjednávání však již neprobíhala, přestože země měly stejné cíle – kontrolu afghánských hranic a zadržování Tálibanu.¹²⁵ Důležitým společným zájmem byla afghánská opiová produkce, která podněcovala obchod s drogami způsobující velké společenské problémy Íránu i Rusku. V roce 2005 byla celková hodnota afghánského opiového exportu do sousedních států 2,7 miliard dolarů, tedy zhruba 52 % tehdejšího afghánského HDP.¹²⁶

Rusko reagovalo velmi rychle na nové zapojení USA v regionu a nabídlo Spojeným státům již zmíněnou pomoc otevřením svého leteckého prostoru, poskytnutím informací zpravodajských služeb a dalšími kroky a Írán byl pouze informován o výsledcích rusko-amerických jednání. Írán se ale uchýlil k jednáním s USA ještě dříve, již před 11. zářím.

Američtí představitelé s íránskými scházeli v rámci jednání OSN skupiny 6+2, kde bylo i Rusko.¹²⁷ Před 11. zářím ale skupina nenašla společné řešení tálibanského problému a po 11. září ji nahradila nová, tzv. Ženevská skupina bez Ruska. Írán a Spojené státy navázaly

¹²² Katz, „Russia and Iran,“ 54-64.

¹²³ Označení pro bojovníky džihádu. Nejvýznamnější je uskupení, které bojovalo pro sovětským vojskům při sovětské okupaci Afghánistánu od roku 1979.

¹²⁴ „Afghanistan- Crisis of Impunity: The Role of Pakistan. Russia and Iran in Fueling the Civil War,“ *Human Rights Watch* 13, č. 3 (červenec 2001), <http://www.hrw.org/reports/2001/afghan2/Afghan0701.pdf> (staženo 17. dubna, 2013).

¹²⁵ Parker, *Persian Dreams: Moscow and Tehran since the Fall of the Shah*, 185- 187.

¹²⁶ Mohsen M. Milani, „Iran's Policy towards Afghanistan,“ *Middle East Policy* 60, č. 2 (jaro 2006): 235-256, <http://web.ebscohost.com> (staženo 17. dubna, 2013).

¹²⁷ Skupina zahrnovala Čínu, Írán, Pákistán, Tádžikistán, Turkmenistán a Uzbekistán plus Spojené státy a Rusko.

na svá jednání o plánech na svržení Tálíbanu v nové skupině a Rusko tak zůstalo mimo rozhodovací proces.¹²⁸

Období dobrých vztahů mezi Íránem a USA však skončilo velmi rychle. V lednu 2002 zachytil Izrael loď Karine-A plující do Palestiny, která vezla mimo jiné íránské zbraně. V té době také íránská disidentská skupina vydala zmíněné informace o zařízeních na obohacování uranu. Americký prezident George W. Bush následně označil Írán ve své únorové Zprávě o stavu unie za součást „Osy zla“.¹²⁹ Americko-íránská spolupráce skončila, k opětovnému sblížení Íránu a Ruska v Afghánistánu však nedošlo.

Od listopadu do prosince 2001 se uskutečnila konference v německém Bonnu, na které se rozhodlo o sestavení prozatímní vlády Afghánistánu v čele s Hámidem Karzajem. Karzaj od svého zvolení opakovaně naznačil svou nelibost vůči Rusku a naopak své sympatie k Íránu. Írán byl podle Karzaje ten, kdo se měl podílet na posttálíbánské rekonstrukci státu jako „afghánský bratr“. Rusko oproti tomu získalo na Karzajově zahraniční cestě méně vřelé nabídky a státy se dohodly pouze na ruské vojenské podpoře Afghánistánu. Rozdílný postoj Karzaje k oběma zemím dokládá i fakt, že do roku 2005 Karzaj navštívil Teherán čtyřikrát, zatímco Moskvu jen jednou.¹³⁰

Mimo podporu oficiální prozatímní vládě však Rusko i Írán udržovaly kontakty s původními odpůrci Karzaje. Rusko podporovalo pozůstatky Severní aliance, především Muhammada Fahíma, afghánského ministra obrany v rámci prozatímní vlády. Írán udržoval své kontakty s Ismailem Chánem, guvernérem v provincii Herat, který otevřeně deklaroval svoji autonomii na Kábulu. Chán měl 4 000 vlastních vojáků a kontroloval celní správu, ze které získával svůj velký majetek.¹³¹ V roce 2002 navíc Írán propustil modžáheda Gulbuddína Hekmatjára na něhož byla vypsána odměna 25 milionů dolarů a umožnil mu návrat do Afghánistánu, kde Hekmatjár začal opět budovat síť odpůrců afghánské vlády.¹³²

Otázkou zůstává, zda při obnovující se síle Tálíbanu a plánovaném stažení amerických a spojeneckých sil z Afghánistánu v roce 2014 nevznikne opět prostor pro rusko-íránskou spolupráci. Přestože se Rusko s Íránem neshodnou na skupině, kterou by podporovaly u moci, některé problémy spojené se situací v Afghánistánu by mohly být řešeny společně.

¹²⁸ Mir H. Sadat a James P. Hughes, „US-Iran Engagement through Afghanistan,“ *Middle East Policy* 17, č. 1 (jaro 2010): 31-51, <http://web.ebscohost.com> (staženo 17. dubna, 2013).

¹²⁹ Milani, „Iran's Policy towards Afghanistan,“ 235-256.

¹³⁰ Parker, *Persian Dreams: Moscow and Tehran since the Fall of the Shah*, 195-199.

¹³¹ *Ibid.*, 202.

¹³² Sadat a Hughes, „US-Iran Engagement through Afghanistan,“ 31-51.

Jedná se především o obchod s drogami a kontrolu, aby se vliv Tálibanu nedostal přes afghánské hranice dále do regionu Blízkého východu a střední Asie. Afghánistán je v současné době největším světovým producentem opia a zhruba 40 % opia je vyváženo z Afghánistánu přes íránské hranice. Podle Íránské Centrály pro kontrolu drog Írán každoročně investoval 600 milionů dolarů, aby zabránil šíření drog přes své východní hranice.¹³³ Pro Rusko je proto spolupráce s Íránem v této oblasti žádoucí. Podle Ruska by se boj s drogami z Afghánistánu měl stát jednou z priorit mezinárodních snah v oblasti, i z toho důvodu, že peníze z prodeje opia jdou do rukou Tálibanu a pomáhají mu tak znovu upevňovat svoji moc v zemi.¹³⁴

Regionální spolupráce – Šanghajská organizace pro spolupráci

Rusko za Vladimira Putina podporovalo vznik a posílení vlivu regionálních uskupení, která by zajistila regionální bezpečnost a nedala tak prostor pro angažování západních států, které tak činily především prostřednictvím NATO.

Jednou z takových regionálních organizací je Šanghajská organizace pro spolupráci (ŠOS). Organizace se utvořila z původního uskupení Šanghajské pětky a později Šanghajské šestky. Za cíl měla na základě dohody z roku 1996 kontrolu hranic mezi státy střední Asie, Ruskem a Čínou a snížení počtu vojenských jednotek v pohraničí na základě dohody z 1997. V roce 1998 měla být spolupráce rozšířena o boj se separatismem, náboženským fundamentalismem, terorismem, ilegálním obchodem se zbraněmi a drogami a další přeshraniční aktivity.¹³⁵

Struktura organizace byla nejprve velmi volná a řešení společných zájmů probíhalo během multilaterálních konzultací a vládních setkání členských států. Teprve později začala vznikat efektivní politická a vojenská struktura organizace a stáli představitelé ŠOS byli umístěni ve všech členských státech. ŠOS byla z původních organizací oficiálně vytvořena v červnu 2001 a již v roce 2003 rozhodla o vzniku regionálního protiteroristického centra v Taškentu.¹³⁶

¹³³ Alireza Nader a Joya Laha, *Iran's Balancing Act in Afghanistan* (Pittsburgh: RAND Corporation, 2011), 13-14.

¹³⁴ Ivan Safrančuk, „The Afghan Problem in the Regional Context,“ *Russia in Global Affairs*, 5. září 2009, http://eng.globalaffairs.ru/number/n_13594 (staženo 18. března, 2013).

¹³⁵ Bertil Nygren, *Rebuilding of Greater Russia* (Oxon: Routledge, 2008), 41-42.

¹³⁶ Stina Torjesen, „Russia as a military great power: The uses of the CSTO and the SCO in Central Asia,“ v *The Multilateral Dimension in Russian Foreign Policy*, ed. Elana Wilson Rowe and Stina Torjesen (New York, Routledge, 2009), 188.

V březnu 2004 vydala organizace prohlášení, že ŠOS není namířená proti Spojeným státům a že se nestane vojenskou aliancí. Organizace plánovala posun od vojenské struktury k ekonomické, jak o tom svědčil návrh Uzbekistánu na vytvoření společného trhu či prohlášení prezidenta Putina, že by se organizace měla zaměřit na boj s extremismem, obchodem s drogami a na ekonomickou spolupráci.¹³⁷ V roce 2005 ale organizace zahájila sérii tzv. Mírových misí, rozsáhlých vojenských cvičení. V 2007 navíc podepsala memorandum o porozumění s OSKB, na základě kterého byla dohodnuta společná vojenská cvičení. OSKB byla výhradně bezpečnostní organizací, dalo se proto předpokládat, že spolupráce s ní posílí i bezpečnostní prvky v ŠOS.¹³⁸ V březnu 2009 vznikla kontaktní skupina ŠOS-Afghánistán, která by měla dále posílit vliv regionální organizace, tedy ŠOS na regionální bezpečnost, především po stažení koaličních vojsk z Afghánistánu v roce 2014.¹³⁹

Pro Írán by byla zajímavá především energetická a obchodní spolupráce s ostatními členy ŠOS. Prezident Putin v roce 2006 navrhl vytvoření energetického společenství států ŠOS.¹⁴⁰ Írán, pokud by se stal členem ŠOS, by vzhledem ke svým zásobám nerostných surovin, získal ve společenství velmi silné slovo. Rusko v tuto chvíli stále dominuje exportu plynu na evropské trhy a exportu plynu z regionu Kaspického moře. Členství Íránu v ŠOS by pro něj proto bylo spíše hrozbou.

Írán získal status pozorovatelského státu v roce 2005. Írán opakovaně žádal o udělení členství, avšak neúspěšně. V červnu 2010 se konal summit organizace v Taškentu, na kterém ministr zahraničí Sergej Lavrov prohlásil, že stát, na který jsou uvaleny mezinárodní sankce, se nemůže stát členem ŠOS.¹⁴¹

2.3 Oblasti konkurence

Energetické zdroje v Kaspickém regionu

Vladimir Putin využil ruský vliv v oblasti střední Asie (Kaspickém regionu), aby dokázal, že Rusko znovu získávalo status mocnosti. Na prvním setkání bezpečnostní rady Ruska na jaře 2000 nazval Putin Kaspický region oblastí s velkým významem pro ruskou

¹³⁷ Nygren, *Rebuilding of Greater Russia*, 43.

¹³⁸ de Haas, *Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century: Putin, Medvedev and beyond*, 43-44.

¹³⁹ Safrančuk, „The Afghan Problem in the Regional Context.“

¹⁴⁰ Matthew Brummer, „The Shanghai Cooperation Organization and Iran: A Power-full Union,“ *Journal of International Affairs* 60, č. 2 (jaro/léto 2007): 185-197, <http://web.ebscohost.com> (staženo 20. dubna, 2013)..

¹⁴¹ Sergej Lavrov, „Iran ne možet prisojedinitjsja k ŠOS, poka dejstvujut sankciji OON,“ *RIA Novosti*, 11. června 2010, <http://ria.ru/politics/20100611/245106005.html#ixzz2Qzn02MNR> (staženo 20. dubna, 2013)

politiku.¹⁴² K posilování vztahů docházelo především v ekonomické sféře. V roce 2006 bylo Rusko hlavním obchodním partnerem Kazachstánu s obchodní výměnou v hodnotě 10 miliard dolarů, Uzbekistánu s 3 miliardami dolarů, druhým největším obchodním partnerem Kyrgyzstánu a největším exportérem do Tádžikistánu.¹⁴³

Pro obnovení statusu mocnosti byla významná zejména spolupráce Ruska a států střední Asie v oblasti energetických zdrojů, neboť ropa byla pro Rusko „(...) zároveň cílem (kvůli bohatství, jež přináší) a prostředkem (pro projekci ruské moci a vlivu)“¹⁴⁴ a stejně tak důležitý byl i plyn. Rusko v porovnání s ostatními státy nepotřebovalo ani tak samotné nerostné zásoby regionu jako spíše zajištění kontroly nad exportními trasami z regionu.¹⁴⁵

Prokázané zásoby¹⁴⁶ ropy a plynu v kaspickém regionu byly podle průzkumů americké společnosti Wood Mackenzie v roce 1997 68 miliard ropného ekvivalentu.¹⁴⁷ Kaspický region svými zásobami přitahoval pozornost Ruska, Číny, Íránu, Turecka, USA, Evropy, Izraele, Jižní Koreje, Japonska a Indie. Pro tuto práci jsou vedle ruských významné především zájmy Íránu. Írán chtěl kaspické nerostné zdroje využít pro export na evropské trhy.¹⁴⁸

Rusko a Írán byli stejně jako Ázerbájdžán, Turkmenistán a Kazachstán součástí sporů o zdroje přímo v Kaspickém moři. Po dobu existence Sovětského svazu měl svaz spolu s Íránem jako jediný hranici s Kaspickým mořem a proto pouze tyto státy měly právo na využití zdrojů z této vodní plochy. První rusko-iránské dohody o správě Kaspického moře pocházely už z 19. století. Ze smluv, které následovaly, byly pro vývoj po konci studené války

¹⁴² Jeronim Perovic, „From Disengagement to Active Economic Competition: Russia's Return to the South Caucasus and Central Asia,“ 61-85.

¹⁴³ Marlène Laruelle, *Russia's Central Asia Policy and the Role of Russian Nationalism* (Washington, D.C.: Centra Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, 2008), 21.

¹⁴⁴ Hall a Grant, „Russia, China, and the Energy-Security Politics of the Caspian Sea Region after the Cold War,“ 119.

¹⁴⁵ Žiznin a Gulijev, „Energetičeskaja diplomacija v Kaspijskom regioně,“ 241-247.

¹⁴⁶ Poté, co jsou dokončeny seizmologické průzkumy oblasti, jsou zdroje v této oblasti rozlišeny na tzv. *proven*, tedy ty, u nichž je 90% šance, že opravdu v oblasti jsou a *probable*, ty u kterých je jen 50%. Toto rozdělení se používá v anglické literatuře, česká rozděluje zdroje na dokázané (přes 90%), pravděpodobné (přes 50%) a možné (přes 10%). Nově jsou používány i termíny potenciální zdroje, tedy množství ropy a plynu vytěžitelné k určitému datu z již využívaných nalezišť a prospektivní, tedy využitelné k určitému datu z nalezišť, která budou objevena v budoucnu.

¹⁴⁷ R. Hrair Dekmejian a Hovann H. Simonian, *Troubled Waters: The Geopolitics of Caspian Region* (Londýn: I.B. Tauris, 2003), 30.

¹⁴⁸ Stefan Georgescu, Marilena Munteanu, Tabriz Garayev a Costel Stanca, „Positions of the States involved in Energy Projects in the South Caucasus,“ *Constanta Maritime University's Annals* 13, č. 18 (2012): 289-296, <http://web.ebscohost.com> (staženo 20. dubna, 2013).

nejvýznamnější dohody z let 1921 a 1940, které přidělovaly rovnocenné práva pro rybaření a vojenské využití moře oběma státům.¹⁴⁹

Po rozpadu Sovětského svazu se ale o svá práva přihlásily i zbylé, nově vzniklé, sousedící státy a narušily Íránu a Rusku princip kondominia, spoluvlastnictví. Krátce po roce 1991 ještě obě země hovořily o uplatnění původních smluv i na novou otázku těžby nerostných surovin ze dna Kaspického moře. Platnost sovětsko-iránských smluv byla podložena i Vídeňskou konvencí o nástupnických státech z roku 1978, která upravovala případ vzniku nového státu z území některé ze smluvních stran, tedy z Íránu či Ruska.¹⁵⁰ Samostatnou těžbu jednoho státu v oblasti Kaspického moře odmítly oba státy i v nové deklaraci z roku 1995.¹⁵¹

Rozdělení zdrojů komplikovala a stále komplikuje otázka právního statusu Kaspického moře. V případě, že by se jednalo o moře, pak by rozdělení zdrojů podléhalo Úmluvě OSN o mořském právu z roku 1982. Pro jezero by platila Úmluva o ochraně a využívání hraničních vodních toků a mezinárodních jezer. Otázka statusu Kaspického moře ale zůstala nevyřešena.

Největší spory s Íránem vedl ze zúčastněných států Ázerbájdžán. Představitelé Ázerbájdžánu se domnívali, že Kaspické moře je jezero a mělo by tedy být rozděleno na národní sektory podle tzv. střednice. Kazachstán věřil, že se jedná o moře. Vzhledem k velikosti této vodní plochy by však mělo dělení podle mořského práva podobný výsledek jako dělení navrhované Ázerbájdžánem. Turkmenistán upřednostňoval nejprve národní dělení, v roce 1998 se ale přiklonil na stranu Íránu.¹⁵²

Rusko mělo výhodné podmínky i podle nového rozdělení, kterého se domáhaly zbylé tři státy. Rusko by získalo 16-19 % mořského dna. Írán by naproti tomu získal jen 11-12 %.¹⁵³ Navíc Íránu by připadla území na jihu, která sice byla výhodná pro rybaření, ne však pro těžbu ropy a plynu. Jižní část Kaspického moře, obsahuje menší zásoby ropy i plynu a těžba

¹⁴⁹ Žiznin a Gulijev, „Energetičeskaja diplomacija v Kaspijskom regioně,“ 241-247.

¹⁵⁰ Mahmoud Ghafouri, „The Caspian Sea: Rivalry and Cooperation,“ *Middle East Policy* 15, č. 2 (léto 2008): 81-96, <http://web.ebscohost.com> (staženo 20. dubna, 2013).

¹⁵¹ Belopolsky, *Russia and the Challengers: Russian Alignment with China, Iran, and Iraq in the Unipolar World*, 122.

¹⁵² Ghafouri, „The Caspian Sea: Rivalry and Cooperation,“ 81-96.

¹⁵³ Parker, *Persian Dreams: Moscow and Tehran since the Fall of the Shah*, 149-150.

je ztížena i velkou hloubkou moře v těchto místech.¹⁵⁴ Írán proto žádal alespoň o 20 % podíl z Kaspického moře, který ostatní státy Íránu odmítaly přiznat.¹⁵⁵

Rusko v průběhu vyjednávání o zdrojích v Kaspickém moři získalo prostřednictvím svých energetických firem podíl na těžbě v ázerbájdžánských ropných polích Azeri, Širag a Gunešli¹⁵⁶ a v kazašských ropných polích Karačaganak, Kumkoil, Dostyk a Kurmangazy.¹⁵⁷ Posílilo tak svůj vliv v regionu. V září 2002 Ázerbájdžán a Rusko podepsaly dohodu o vymezení mořského dna.¹⁵⁸ V květnu 2003 Rusko, Ázerbájdžán a Kazachstán uzavřeli dohodu, na základě které si rozdělili severní část Kaspického moře podle střednic. Rusko získalo 19 %, Ázerbájdžán 18 % a Kazachstán 27 %.¹⁵⁹ Írán tak zůstal v otázce těžby kaspických nerostných surovin osamocen.

Energetická infrastruktura a evropské trhy

Druhým předmětem sporu států se zájmem o nerostné suroviny kaspického regionu byla výstavba plynovodů a ropovodů. Tato energetická infrastruktura znamená pro tranzitní stát kromě přístupu k surovinám mnoho dalších výhod, například zahraniční investice a nová pracovní místa spojená s výstavbou infrastruktury, tranzitní poplatky a především moc nad ostatními státy, které jsou závislé na těchto dodávkách.

Energetická infrastruktura většiny středoasijských a kavkazských států byla vybudována v 70. letech Sovětským svazem, jehož byly tyto státy součástí. Infrastruktura mířila na sever do Ruska a dále do Evropy. Evropa mohla být díky tomuto umístění exportních tras podřízena rozhodnutí Ruska a ruské energetické politice. Západní společnosti, především ty ze Spojených států, proto zpracovaly několik studií na alternativní trasy pro transport surovin mimo ruské území. Konkurovat měly například ropovodu spravovanému Konsorciem kaspických ropovodů¹⁶⁰, které transportuje ropu z kazašského pole Tengiz do Novorossijsku a kde má Rusko podíl.¹⁶¹

¹⁵⁴ Ghafouri, „The Caspian Sea: Rivalry and Cooperation,“ 81-96.

¹⁵⁵ Kaljužnova, *Economics of the Caspian Oil and Gas Wealth*, 9.

¹⁵⁶ Parker, *Persian Dreams: Moscow and Tehran since the Fall of the Shah*, 153.

¹⁵⁷ Eugene Rumer, Dmitri Trenin a Huasheng Zhao, *Central Asia Views from Washington, Moscow and Beijing* (New York: M.E. Sharpe, Inc., 2007), 107.

¹⁵⁸ Parker, *Persian Dreams: Moscow and Tehran since the Fall of the Shah*, 161.

¹⁵⁹ Katouzian, Shadidi a kolektiv, *Iran in the 21st Century: Politics, Economics and Conflict*, 130.

¹⁶⁰ Ruská ropná společnost Rosneft v něm má 51% podíl.

¹⁶¹ Rumer, Trenin a Zhao, *Central Asia Views from Washington, Moscow and Beijing*, 131.

Od druhé poloviny 90. let podporovaly USA především paralelní plynovod a ropovod z Ázerbájdžánu přes Gruzii do Turecka.¹⁶² Ropovod Baku – Tbilisi – Ceyhan (BTC) byl dokončen v roce 2005 a v roce 2006 se k exportu ropy přes BTC zavázal i Kazachstán. Plynovod Baku – Tbilisi – Erzurum byl otevřen na konci roku 2006.¹⁶³ BTC byl alternativou exportu přes Rusko, ale i Írán. Trasa přes Írán představovala levnější a kratší možnost, avšak její výstavba byla znemožněna výše zmíněnými americkými sankcemi vůči Íránu, které hrozily finančním postihem všem firmám, které by obchodovaly s Íránem.

Rusko a Írán tak měly společný zájem – čelit americkým snahám o diverzifikaci exportních tras. Zároveň však Rusko a Írán stály v boji o exportní trasy proti sobě. Rusko se přitom oprávněně obávalo íránské konkurence, neboť Írán má po Rusku druhé největší světové zásoby plynu. Rusko v roce 1996 navrhlo projekt Blue Streamu, plynovodu, který měl přepravovat plyn v maximálním objemu 16 miliard m³ z Ruska po dně Černého moře do Turecka v nevídané hloubce 2 km pod vodní hladinou. Írán sám přitom v roce 2002 otevřel plynovod z íránského Tabrizu do turecké Ankary o objemu 10 miliard m³.¹⁶⁴ Blue Stream tak pro Írán znamenal konkurenci, neboť v roce 2002 turecká poptávka plynu činila pouze 18 miliard m³. Zatímco však Rusko Blue Stream plně využívalo, íránsko-turecké dodávky byly opětovně zpožděny ze strany Íránu či nepropláceny ze strany Turecka.¹⁶⁵

3. Vliv oblastí rusko-íránských vztahů na naplňování cílů ruské zahraniční politiky

Regionální bezpečnostní uspořádání a omezení vlivu NATO (USA) v regionu

Vřelé uvítání Spojených států v regionu po 11. září nemělo dlouhého trvání. Vladimir Putin v roce 2005 na summitu ŠOS podpořil výzvu členských států ŠOS, aby bylo vyjednáno datum, do kterého se měly Spojené státy stáhnout ze středoasijských základen.¹⁶⁶ Íránská podpora USA skončila dokonce o tři roky dříve.

Ruský signál, že regionální bezpečnostní organizace mají ve zvládnutí bezpečnostních hrozeb ve střední Asii a Blízkém východě přednost před akcemi NATO, byl velmi jasný.

¹⁶² Návrhů na diverzifikační trasy mimo území Ruské federace je několik. Pro tuto práci však jejich popis není podstatný.

¹⁶³ Georgescu, Munteanu, Garayev a Stanca, Positions of the States involved in Energy Projects in the South Caucasus,“ 289-296.

¹⁶⁴ Parker, *Persian Dreams: Moscow and Tehran since the Fall of the Shah*, 154.

¹⁶⁵ Tuncay Babali, „The Role of Energy in Turkey’s Relations with Russia and Iran,“ (Washington, D.C.: Centre for Strategic and International Studies, 2012), 7.

¹⁶⁶ Parker, *Persian Dreams: Moscow and Tehran since the Fall of the Shah*, 282.

Rusko však stejně jasně naznačilo Íránu, že Islámská republika v tuto chvíli není Rusku v regionálních uskupeních rovným partnerem. Rusko si ale i nadále cenilo íránskou spolupráci v bezpečnostní oblasti a to především ve zvládnutí obchodu s drogami, šířícího se z Afghánistánu.

Po několika letech intenzivního zapojení Spojených států v regionu Blízkého východu a střední Asie mají v roce 2014 USA Afghánistán „vrátit“ do rukou Afghánců a starost o regionální bezpečnost přenechat jiným státům. Takové vyhlídky znamenají výzvu pro Rusko i pro Írán a možnost obnovení jejich spolupráce.

Ruské dosavadní vstřícné kroky k Íránu měly ovšem ještě více pragmatický cíl než obnovení regionální spolupráce. Ruská federace jednoduše usilovala o to, aby Írán nebyl jejím nepřitelem a nesnažil se překazit ruské zájmy v oblasti. V tomto směru byla ruská regionální politika úspěšná.

Zabránění proliferace jaderných zbraní

Rusko vždy odmítalo rozšiřování počtu států s jadernou zbraní. Tím spíše v případě Íránu, jenž byl geograficky blízko Rusku, ale i pro Rusko strategicky významným oblastem střední Asie. Přestože byly odhaleny některé íránské kroky v rámci jaderného programu, které poukazovaly na ne zcela civilní záměr programu, Rusko se snažilo zprostředkovat mezinárodní diskuzi o případných sankcích a omezit počet a dopad takových sankcí.

Rozpor mezi obavou z Íránu s jadernou zbraní a neochotou využít možnost Írán sankcionovat si lze nejlépe vysvětlit ostatními ruskými zájmy. Ačkoliv Rusko nesouhlasilo s některými íránskými politikami, například vůči Izraeli¹⁶⁷, potřebovalo íránskou podporu v regionu a udržení svých ekonomických zájmů v Íránu. Rusko se z těchto důvodů snažilo tlumit tlak ostatních států na sankcionování Íránu.

Když však Írán v červenci 2006 odmítl rezoluci RB OSN, Rusko jako člen RB nemělo jinou možnost, než hlasovat pro sankce. Poprvé od vydání první Putinovy zahraničně-politické koncepce podpořilo hlasování o Íránu v rámci OSN a naplnilo svoji deklaraci, že jedině OSN má právo řešit mezinárodní spory tohoto charakteru. Rusko pak hlasovalo i pro další sankce OSN kvůli obavám z možného jaderného vyzbrojování Íránu a také kvůli íránské neochotě spolupracovat s MAAE.

¹⁶⁷ Pikayev, „Russia’s attitude towards nuclear non-proliferation regimes and institutions,“ 75.

Ačkoliv Rusko samo přímo vystavělo první íránský jaderný reaktor, tedy reaktor v Búšehru, nebylo prokázáno, že by Íránu pomáhalo k rozvoji jiného než mírového využití jádra. Búšehr je reaktor, ve kterém se jako chladivo a moderátor (látka využívaná při jaderné reakci- štěpení neutronů) používá tzv. lehká voda, tedy klasická H₂O. Z tohoto důvodu byl reaktor vyjmut i ze sankcí RB OSN,¹⁶⁸ neboť tento typ je všeobecně považovaný bezpečnější z hlediska proliferační jaderných zbraní. Dohoda s Ruskem navíc obsahovala povinnost Íránu vracet použité palivo zpět do Ruska, aby nehrozilo, že Írán použité palivo použije k vývoji jaderné zbraně.

Rusku se tak podařilo plnit svůj závazek bránit proliferaci, který si vytyčilo v zahraničně-politických koncepcích a zároveň v boji s proliferací nepokračovalo natolik aktivně, aby ohrozilo své další zájmy.

Dominance na evropském energetickém trhu a energetický vliv v oblasti Kaspického moře

Nevyřešený status Kaspického moře způsobil, že přetrvaly i spory o nerostné suroviny v něm. Rusku se však podařilo zajistit si alespoň část těchto zdrojů dohodou o rozdělení severní části Kaspického moře s Ázerbájdžánem a Kazachstánem z května 2003. Zároveň Rusko posílilo svou ekonomickou roli v regionu získáním možnosti těžit na ázerbájdžánských a kazašských ropných polích. Rusko si také udrželo prvenství v energetických dodávkách na evropské trhy. Při rozvoji nových exportních tras muselo Rusko soupeřit i s Íránem a to v případě exportu do Turecka, výhodného partnera pro další export energetických zdrojů do Evropy. Zatímco Írán i Rusko dokázaly postavit své plynovody, pouze ruské dodávky do Turecka byly bezproblémové.

Írán má vzhledem ke svým zásobám plynu stále potenciál ohrozit ruskou pozici na evropském plynovém trhu, za podmínky, že evropské státy investují do rozvoje íránské těžby. Vzhledem k tomu, že samotné státy střední Asie vítaly možnost exportovat své energetické zdroje přes Írán, Rusko se může obávat i dalšího obcházení ruských exportních tras. Ve prospěch Ruska tak v tuto chvíli fungují mezinárodní sankce uvalené na Írán, které znamenají, že evropské firmy v tuto chvíli nebudou investovat do rozvoje íránské těžby a Írán tak Rusko prozatím nemůže ohrozit.

¹⁶⁸ Kerr, *Iran's Nuclear Program: Status*, 24.

4. ZÁVĚR

Z analýzy oblastí rusko-iránské spolupráce, společných zájmů a konkurence vyplývá, že ruské chování vůči Íránu je součástí širší zahraničně-politické strategie Ruska a že se Rusko ve svém přístupu k Íránu řídí svými zahraničně-politickými zájmy. Ruský postoj k Íránu tak není jen reakcí na iránské chování či vývoj v mezinárodním společenství.

V ruském chování vůči Íránu lze vysledovat řád a strategii. Přestože Írán nebyl specificky zmíněn v oficiálních zahraničně-politických materiálech z let 2000, 2007 a 2008, hraje roli v řadě klíčových zájmů Ruské federace, které byly popsány v koncepcích zahraniční politiky i uskutečňovány v praxi. Rusko se chovalo vůči Íránu tak, aby neohrozilo některé své zájmy a naopak, aby si udrželo Írán jako regionálního partnera pro podporu svých dalších zájmů.

„Pragmatismus moci“, jak je označována zahraniční politika Ruské federace za Vladimíra Putina v letech 2000 až 2011, byl v ruském postoji k Íránu velmi dobře zřetelný. Rusko odmítalo nadále pouze vyvažovat Spojené státy a snažilo se demonstrovat svoji obnovující se mocenskou pozici. Eklekticky si vybíralo z různých přístupů k ruské zahraniční politice ty, které nejlépe vyhovovaly ruským zájmům. Ruská federace kladla důraz na střední Asii a snažila se udržet si přízeň Íránu, který by mohl ohrozit její zájmy v regionu. Ruská politika pak prostřednictvím regionálních organizací efektivně bránila posilování vlivu USA v regionu, což bylo společným zájmem Íránu i Ruska. Zároveň ale Rusko zintenzivnilo kontakt se Spojenými státy, například po útocích 11. září, aby ukázalo svoji roli silného státu v mezinárodním společenství. Rusko za Vladimíra dokázalo zkombinovat pro-západní přístup s důrazem na bezprostřední okolí Ruska a multilaterální vztahy.

Íránský jaderný program nejlépe demonstruje, jakým způsobem bylo Rusko schopné podpořit všechny své zájmy. Ruská federace si nepřála, aby byl Írán dalším státem s jadernou zbraní. Z toho důvodu byla ochotna zasáhnout do jeho jaderného programu sankcemi Rady Bezpečnosti OSN, ve chvílích, kdy již nebylo možné přimět Írán ke spolupráci s Mezinárodní agenturou pro atomovou energii. Zároveň si však Rusko vyjednalo výjimku ze sankcí pro jaderný reaktor v Búšehru. Dostavba reaktoru byla právě v pozdějších letech vlády Vladimíra Putina důležitá nejen z ekonomického hlediska, ale i ze strategického, neboť Rusko potřebovalo Íránu ukázat, že je jejich spolupráce stále možná.

Rusko zvolilo smířlivou politiku, neboť Írán ovlivňoval další ruské zájmy, jako například bezpečnost v oblasti střední Asie a Blízkého východu. Rusko potřebovalo, aby se jeho zájmy s těmi íránskými nekřížily a aby Írán podporoval ruskou politiku v oblasti. Koordinace zájmů byla nutná o to více, že intenzivní spolupráce se Spojenými státy, která následovala krátce po 11. září, brzy skončila. Írán byl prověřeným partnerem Ruska v boji proti Tálibanu z 90. let, jejich spolupráce by proto mohla být vhodným řešením situace v regionu po stažení amerických a spojeneckých jednotek z Afghánistánu v roce 2014.

Rusko však nikdy během vlády Vladimira Putina, nejprve na postu prezidenta, poté premiéra, nepřipustilo, aby jeho spolupráce s Íránem poškodila jiné oblasti ruského zájmu. Rusko především vědomě neohrozilo svoji energetickou politiku a svoji dominanci v regionu střední Asie. Získalo íránský souhlas s ruskou politikou ve střední Asii a na Blízkém východě, zároveň mu ale neumožnilo větší zapojení do bezpečnosti v regionu než z pozice pozorovatelského státu Šanghajske organizace spolupráce. V oblasti Kaspického moře přerušilo Rusko spolupráci-kondominium s Íránem a upřednostnilo rozdělení energetických zdrojů v Kaspickém moři podle střednice, tedy na sektory jednotlivých států, jež bylo pro Írán značně nevýhodné. Rusko dokonce přímo konkurovalo Íránu v exportní trase do Turecka výstavbou svého plynovodu Blue Stream.

Ruská federace přistupovala k Íránu tak, aby co nejlépe naplnila svoji deklarovanou zahraniční politiku a své zájmy. Zároveň RF ocenila, že je sankcionovaný Írán neschopný rozvinout svůj energetický potenciál a ohrozit tak pozici Ruska jako energetické mocnosti a především ruskou pozici na evropských energetických trzích. Není tedy pravděpodobné, že by se ruský přístup k Íránu mohl za současných podmínek zásadním způsobem změnit.

5. SUMMARY

As a result of the analysis of fields of cooperation between Russia and Iran, mutual interests and competition, it has been proven that Russia maintains its relations with due to broader Russian interests, which were declared in Russian foreign policy concepts. Russian actions towards Iran are of strategic nature and are only a response to Iranian behavior and development in international affairs.

Russia treats Iran according to Russian strategic plans. Even though, Iran is not included in official concepts of Russian foreign policy from 2000, 2007 and 2008, Iran played

important role in several key interests, which were both declared in official concepts and were seen in Russian foreign policy. On one hand, Russia tried to protect its key interests. On the other hand it used Iran to fulfill other Russian foreign policy targets.

Russian attitude towards Iran was driven by the leading concept of Russian foreign policy, so called pragmatism of the world power, during Vladimir Putin tenure from 2000 to 2011. Russia refused to only balance United States and aimed to demonstrate its increasing role of leading world power. Putin combined aspects, which served best Russian interests and applied them to his Russian foreign policy. Central Asia became a region of great importance and Russia tried to prevent Iran from thwarting its interests in that region. Through the regional organizations Russia, accomplished the mutual goal of Iran and Russia of balancing the United States in Central Asia. Yet at the same time Russia increased its cooperation with the United States after the attacks of 9/11. Therefore, Russian successfully combined pro-western approach with emphasis on its near abroad and multilateral diplomacy.

Iranian nuclear program is suitable example to demonstrate, how Russia tried to enhance all its interests. Russia was strongly against the possibility of Iran producing its nuclear weapons. On that account, Russia enhanced Security Council of the United Nations sanctions against Iran, when Iran refused to cooperate with International Atomic Energy Agency. However, Russia negotiated exception from sanctions for the Iranian Bushehr reactor. In later years of Putin's tenure, completion of the reactor turned out to be, not only of economic, but of strategic importance for Russia as Russia needed to remain cooperation with Iran, while enforcing sanctions.

Russia opted for conciliatory policy towards Iran as Iran had the power to influence Central Asia and Middle East, regions important for Russia. Russia wished for Iran's support for its policies in the region and worried about Iran foiling Russian interests. The importance of their cooperation grew, when both countries interrupted their cooperation with the United States in the region. Cooperation of Russia and Iran in fight against Taliban proved efficient in 1990s and could be renewed in 2014, when the United States plan to withdraw from Afghanistan.

Nevertheless, Russia never allowed its cooperation with Iran to dash its other interest, mainly its energy policy towards the European countries and Central Asia. Russia secured Iran's approval of Russian policy in Central Asia and Middle East, but made it impossible for Iran to get involved in regional security arrangement, namely to acquire membership in

Shanghai Cooperation Organization. Russia abandoned condominium with Iran in Caspian Sea and chose division of the sea by median line to national sectors. Such demarcation was disadvantageous for Iran. Russia even rivaled Iran in export route for gas to Turkey.

Russian approach towards Iran was first of all aimed to work for Russian declared Russian foreign policy and its main interests. Current international position of Iran was also convenient for Russian interest as Russia could still cooperate with Iran, but Iran could not threaten Russian position of energy power, especially its dominance on the European energy market. Hence, it is unlikely that Russia will change its approach towards Iran under current circumstances.

6. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny

Afghanistan - Crisis of Impunity: The Role of Pakistan. Russia and Iran in Fueling the Civil War. *Human Rights Watch*, červenec 2001, ročník 13, č. 3. [citováno dne 17. dubna 2013]. Dostupné z <http://www.hrw.org/reports/2001/afghan2/Afghan0701.pdf>.

Director General. Implementation of the NPT Safeguards Agreement and relevant provisions of Security Council resolutions in the Islamic Republic of Iran. International Atomic Energy Agency [online]. Listopad 2011 [citováno dne 10. dubna, 2013]. Dostupné z <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2011/gov2011-65.pdf>.

EU-Russia Relations, Evropská komise [online]. 2013. [citováno dne 10. dubna 2013]. Dostupné z http://ec.europa.eu/energy/international/russia/russia_en.htm.

Impact of Higher Oil Prices on Global Economy, IMF Research Department [online]. 2000. [citováno dne 6. dubna 2013]. Dostupné z <http://www.imf.org/external/pubs/ft/oil/2000/oilrep.pdf>.

Iran, Energy Information Agency [online]. [citováno dne 10. dubna 2013]. Dostupné z <http://www.eia.gov/cabs/iran/Full.html>.

Koncepcija vněšnej politiki Rossijskoj federacii. Ministerstvo zahraničnich věcí Ruské federace. 7. října 2000. [citováno dne 20. února 2013]. Dostupné z <http://www.mid.ru/B1.nsf/arh/19DCF61BEFED61134325699C003B5FA3>.

Koncepcija vněšnej politiky Rossijskoj federacii. Prezident Ruska. 15. července 2008. [citováno dne 20. února 2013]. Dostupné z <http://kremlin.ru/acts/785>.

Obzor vněšnej politiky Rossijskoj federacii. Ministerstvo zahraničních věcí Ruské federace. 27. března 2007. [citováno dne 20. února 2013]. Dostupné z http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/3647DA97748A106BC32572AB002AC4DD.

Ruská federace, Ukazatele světového rozvoje, Světová Banka [online]. [citováno dne 10. dubna 2013]. Dostupné z <http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx>.

Literatura

Monografická

BABALI, Tuncay. *The Role of Energy in Turkey's Relations with Russia and Iran.* Washington, D. C.: Centre for Strategic and International Studies, 2012. 10 stran.

BELOPOLSKY, Helen. *Russia and the Challengers: Russian Alignment with China, Iran, and Iraq in the Unipolar World.* New York: Palgrave Macmillan, 2009. 264 stran. ISBN 978-0-230-54549-6.

CORDESMAN, Anthony, BOSSERMAN BRADLEY, KHAZAI Sam a GOLD, Bryan. *U.S. and Iranian Strategic Competition.* Washington, D. C.: Center for Strategic and International Studies, 2012. 135 stran.

DEKMEJIAN, R. Hrair a SIMONIAN, Hovann H. *Troubled Waters: The Geopolitics of Caspian Region.* Londýn: I.B. Tauris, 2003. 287 stran. ISBN 9780857717559.

DONALDSON, Robert H. a NOGEE, Joseph L. *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interest.* New York: M.E. Sharpe, Inc., 2009. 419 stran. ISBN 978-0-7656-2280-8.

FREEDMAN, Robert O. *Russia, Iran and the Nuclear Question: The Putin Record.* Carlisle: Strategic Studies Institute, 2006. 54 stran.

GOLDMAN, Marshall I. *Petrostate: Putin, Power and the new Russia.* New York: Oxford University Press, 2008. 244 stran. ISBN 978-0-19-534073-0.

HAAS, Marcel de. *Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century: Putin, Medvedev and Beyond.* Oxon: Routledge, 2010. 211 stran. ISBN 0-415-47730-1.

KALJUŽNOVA, Jelena. *Economics of the Caspian Oil and Gas Wealth*. New York: Palgrave Macmillan, 2008. 257 stran. ISBN 978-1-4039-8757-0.

KATOUZIAN, Homa, SHADIDI, Hossein a kolektiv. *Iran in the 21st Century: Politics, Economics and Conflict*. Oxon: Routledge, 2005. 300 stran. ISBN 0-203-93977-8.

KERR, Paul K. *Iran's Nuclear Program: Status*. Washington, D. C.: Congressional Research Service, 2012.

KHAN, Saira. *and Nuclear Weapons: Protracted conflict and proliferation*. Oxon: Routledge, 2010. 156 stran. ISBN 0-203-86942-7.

KOŽANOV, Nikolaj. *Russia's Relations with Iran: Dialogue without Commitments*. Washington, D. C.: The Washington Institute for Near East Policy, 2012. 34. stran.

LARUELLE, Marlène. *Russia's Central Asia Policy and the Role of Russian Nationalism*. Washington, D. C.: Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, 2008. 79 stran. ISBN 978-91-85937-16-5.

MANKOFF, Jeffrey. *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc., 2009. 359 stran. ISBN 978-0-7425-5794-9.

MEDVEDĚV, Roj. *Vladimir Putin: Vtoroj srok*. Moskva: Vremja, 2006. 283 stran. ISBN 5-9691-0104-4.

MELVILLE, Andrew a Shakleina Tatiana. *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. Budapest: Central European University Press, 2005. 496 stran. ISBN 963-7326-17-0.

NADER, Alireza a LAHA Joya. *Iran's Balancing Act in Afghanistan*. Pittsburgh: RAND Corporation, 2011. 20 stran.

NIKONOV, Vjačeslav a kolektiv. *Sovremenaja rossijskaja politika*. Moskva: Olma-Press, 2003. 222 stran. ISBN 5-224-03298-9.

NYGREN, Bertil. *Rebuilding of Greater Russia*. Oxon: Routledge, 2008. 336 stran. ISBN 0-415-43600-1.

PARKER, John W. *Persian Dreams: Moscow and Tehran since the Fall of the Shah*. Dulles: Potomac Books, Inc., 2009. 423 stran. ISBN 978-1-59797-236-9.

PARKER, John W. *Russia and the Iranian Nuclear Program: Replay or Breakthrough?* Washington, D. C.: National Defense University Press, 2012. 73 stran.

PEROVIC, Jeronim a ORTTUNG, Robert W. *Russian Energy Power and Foreign Relations Implications for Conflict and Cooperation*. Oxon: Routledge, 2009. 251 stran. ISBN 0-203-88009-9.

RASHID, Ahmed. *Taliban: Islam, Oil and the New Great Game in Central Asia*. New York: I.B.Tauris & Co Ltd., 2002. 276 stran. ISBN 1-86064-830-4.

RUMER, Eugene, TRENIN, Dmitrij a ZHAO, Huasheng. *Central Asia Views from Washington, Moscow and Beijing*. New York: M.E. Sharpe, Inc., 2007. 224 stran. ISBN 978-0-7656-1994-5.

SAKWA, Richard. *Putin: Russia's Choice*. Druhé vydání. Oxon: Routledge, 2008. 388 stran. ISBN 0-203-93193-9.

TRENIN, Dmitrij V. *Getting Russia Right*. Washington, D. C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2007. 127 stran. ISBN 978-0-87003-234-9.

TRENIN, Dmitrij a MALASHENKO, Alexei. *Iran: A View from Moscow*. Washington, D. C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2010. 27 stran.

CYGANKOV, Andrej P. *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc., 2010. 265 stran. ISBN 978-0-7425-6752-8.

WHITE, Stephen. *Understanding Russian Politics*. Druhé vydání. New York: Oxford University Press, 2011. 466 stran. ISBN 978-0-521-86857-0.

WILSON ROWE, Elana a TORJESEN, Stina a kolektiv. *The Multilateral Dimension in Russian Foreign Policy*. New York: Routledge, 2009. 225 stran. ISBN 978-0-415-47199-2.

Periodická

ALLISON, Roy. Strategic Reassertion in Russia's Central Asia Policy. *International Affairs* březen 2004, ročník 80, č. 2, strany 277-293 [citováno dne 14. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

BEEHER, Lionel. Russia-Iran Arms Trade. Council on Foreign Relations, v publikacích, kapitola What kinds of arms does Russia sell to Iran? 1. listopadu, 2006 [citováno dne 15. dubna 2013], Dostupné z <http://www.cfr.org/iran/russia-iran-arms-trade/p11869>.

BLANK, Stephen J. Challenges to Russia in Central Asia. *American Foreign Policy Interests*, září/říjen 2011, ročník 33, č. 5, 209-221 [citováno dne 12. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

BRUMMER, Matthew. The Shaghai Cooperation Organization and Iran: A Power-full Union. *Journal of International Affairs*, jaro/léto 2007, ročník 60, č. 2, strany 185-197 [citováno dne 20. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

DESAJ, Padma. Russia's Financial Crisis: Economic Setbacks and Policy Responses,“ *Journal of International Affairs*, jaro/léto 2010, ročník 63, č. 2, strany 141-151 [citováno dne 10. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

EFEGIL, Ertan a STONE, Leonard A. Iran's Interest in Central Asia. *Central Asian Survey*, září 2001, ročník 20, č. 3, strany 353-365 [citováno dne 17. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

GEORGESCU, Stefan, MUNTEANU, Marilena, GARAYEV, Tabriz a STANCA, Costel. Positions of the States involved in Energy Projects in the South Caucasus. *Constanta Maritime University's Annals*, 2012, ročník 13, č. 18, strany 289-296 [citováno dne 20. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

GHAFOURI, Mahmud. „The Caspian Sea: Rivalry and Cooperation,“ *Middle East Policy*, léto 2008, ročník 15, č. 2, strany 81-96 [citováno dne 20. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

GOLDMAN, Marshall I. Russia: A Petrostate in a Time of Worldwide Economic Recession and Political Turmoil. *Social Research*, jaro 2009, ročník 76, č. 1, strany 55-70 [citováno dne 10. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

HALL, Gregory a GRANT, Tiara. Russia, China, and the Energy-Security Politics of the Caspian Sea Region after the Cold War. *Mediterranean Quarterly*, jaro 2009, ročník 20, č. 2, 113-137 [citováno dne 12. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

KASYMOV, Šavkat. Statism in Russia: The Implications for US-Russian Relations. *Journal of Slavic Military Studies*, 2001, č. 24, strany 529-552 [citováno dne 6. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

LAVROV, Sergej. Iran ne možet prisojedinit'sja k ŠOS, poka dejstvujut sankcii OON. *RIA Novosti*. 11. června 2010 [citováno dne 20. dubna 2013]. Dostupné z <http://ria.ru/politics/20100611/245106005.html#ixzz2Qzn02MNR>.

LAVROV, Sergej. Russia will no longer support future sanctions against Iran. *RIA Novosti*. 15. února 2011. [citováno dne 15. dubna 2013]. Dostupné z <http://en.rian.ru/russia/20110215/162616657.html>.

MAKARYČEV, Andrej a MOROZOV, Vjačeslav. Multilateralism, Multipolarity, and Beyond: A Menu of Russia's Policy Strategies, *Global Governance*, červenec-září 2011, ročník 17, č. 3, strany 353-373, [citováno dne 20. února 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

MILANI, Mohsen M. Iran's Policy towards Afghanistan,“ *Middle East Policy*, jaro 2006, ročník 60, č. 2, strany 235-256 [citováno dne 17. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

NIKITIN, Alexander a MAERLI, Morton Bremer. Debating Priorities in Nuclear Arms Control and Non-Proliferation. *Tuning Priorities in Nuclear Arms Control & Non-Proliferation*, 2008, ročník 33, č. 1, strany 1-7 [citováno dne 11. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

ORLOV, Vladimir. Labirint kotorovo net. *Rossija v Globalnoj Politike*, 19. února 2012 [citováno dne 18. března 2013]. Dostupné z <http://www.globalaffairs.ru/number/Labirint-kotorogo-net-15460>.

PEROVIC, Jeronim. From Disengagement to Active Economic Competition: Russia's Return to the South Caucasus and Central Asia. *Demokratizatsiya*, zima 2005, ročník 13, č. 1, strany 61-85 [citováno dne 29. března 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

PUTIN, Vladimir. Rossija na rubeže tysjačiletij. *Nezavisimaja gazeta*. 30.12 1999 citováno dne 28. února 2013]. Dostupné z http://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millenum.html.

RUTLAND, Peter. Putin's Economic Record: Is the Oil Boom Sustainable? *Europe-Asia Studies*, srpen 2008, ročník 60, č. 6, strany 1051-1072 [citováno dne 10. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

SADAT, Mir H. a HUGHES, James P. US-Iran Engagement through Afghanistan,“ *Middle East Policy*, jaro 2010, ročník 17, č. 1, strany 31-51 [citováno dne 17. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

SAFRANČUK, Ivan. The Afghan Problem in the Regional Context. *Russia in Global Affairs*. 5. září 2009 [citováno dne 18. března 2013]. Dostupné z http://eng.globalaffairs.ru/number/n_13594.

ŠLAPENTOK, Dmitrij. Putin's Moscow approach to Iran: between pragmatism and fear. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, červen 2011, ročník 13, č. 2, strany 189-213 [citováno dne 16. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

STONER-WEISS, Katryn. Russia and the Global Financial Crisis: The end of „Putinism? *Brown Journal of Foreign Affairs*, jaro 2009, ročník 15, č. 2 (jaro 2009), strany 103-115 [citováno dne 10. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

TRENIN, Dmitrij. Pirouettes and Priorities: Distilling a Putin Doctrine. *The National Interest*, zima 2003/2004, č. 74, strany 76-83 [citováno dne 11. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

TRENIN, Dmitrij. Russia and Global Security Norms. *Washington Quarterly*, 2004, ročník 27, č. 2, strany 63-77 [citováno dne 11. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

TROFINO, Steffany a NEMEC, Alexandr. Russia: Tipping the Balance in the Middle East. *Journal of Slavic Military Studies*, červenec/srpen 2009, ročník 22, č. 3, strany 367-382 [citováno dne 16. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

TYLER, Patric E. Putin Says Russia Would Add Arms to Counter Shield. *The New York Times*. 19. června 2001 [citováno dne 3. května 2013]. Dostupné z <http://global.factiva.com>.

WEITZ, Richard. Oil Sector a Challenge for Russia, Opportunity for U.S. *World Politics Review*, 29. ledna, 2013, [citováno dne 10. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

WHITE, Stephen. Elite Opinion in Foreign Policy in Post-Communist Russia. *Perspectives on European Politics and Society*, červenec 2007, ročník 8, č. 2, strany 147-167 [citováno dne 6. dubna 2013]. Dostupné z <http://web.ebscohost.com>.

WRIGHT, Robin a TYSON, Scott. U. S. Evicted from Air Base in Uzbekistan. *Washington Post*, 30. července 2005, [citováno dne 3. dubna 2013]. Dostupné z <http://global.factiva.com>.

Putin: Jadernaja progamma Irana javljajetsja isključitelno mirovoj. *RIA Novosti*. 7. května, 2005 [citováno dne 3. května 2013]. Dostupné z <http://ria.ru/politics/20050507/39947524.html>.

ŽIZNIN, S. Z. a GULIJEV, I. A. Energetičeskaja diplomacija v Kaspiskom regioně. *Vestnik MGIMO-Universiteta*, 2012, č. 2, strany 241-247 [citováno dne 3. května 2013]. Dostupné z http://www.vestnik.mgimo.ru/fileserver/22/36_Zhiznin-Guliyev.pdf.